

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Ondřej Charvát

From Tory to the Glory

**Příspěvek ke studiu vývoje britské Konzervativní strany
v komparativní perspektivě**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. června 2018

Ondřej Charvát

Bibliografická citace

From Tory to the Glory: Příspěvek ke studiu vývoje britské Konzervativní strany v komparativní perspektivě: Bakalářská práce / Ondřej Charvát; vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.-- Praha, 2018 -- 61 s.

Anotace

Tato bakalářská práce se primárně zabývá genezí a celkovým utvářením moderní Konzervativní strany ve Velké Británii. Prostředkem pro sledování vývoje je sledování politických kariér hlavních představitelů této strany v jednotlivých epochách dějin a následná komparace jejich vlivu na samotný vývoj politické strany. Na začátku bakalářské práce je vymezen základní princip ideologie konzervatismu, jeho proudy a stavební kameny. První politickou osobností, jejíž politické aktivity autor analyzuje, je William Pitt mladší. Následně se věnuje epoše královny Viktorie a s tím spojená osobnost a politická kariéra Benjamin Disraeliho. Poslední porovnávanou osobností je Winston S. Churchill. Kromě analýzy vlivu těchto tří státníků na vnitropolitické záležitosti a problémy země nechybí ani analýza jejich vlivu na mezinárodní politiku. Komparace je zaměřena na proces přeměny politické strany toryů v moderní Konzervativní stranu.

Klíčová slova

Velká Británie, William Pitt mladší, Benjamin Disraeli, Winston S. Churchill, toryové, Konzervativní strana

Abstract

This bachelor thesis is primarily focused on genesis and shaping of modern Conservative Party in Great Britain. Author uses comparison of main representatives and politicians of this party in each epoch to observe the genesis. In the introduction are summarized basics principles of conservative ideology and thoughts. First main figure that author analyzes is William Pitt The Younger. After that he is focused on epoch of Queen Victoria and related theme about Benjamin Disraeli – his personality and political career. The last comparing man is Winston S. Churchill. Except impact analysis of these three statesmen on inner-political affairs and problems there is also analysis of their influence on international politics. Author captures the process of formation modern Conservative Party from Tories.

Keywords

Great Britain, William Pitt, Jr., Benjamin Disraeli, Winston S. Churchill, Tories, Conservative Party

Počet znaků (včetně mezer): 126 010

Poděkování

Mé poděkování patří v první řadě docentu Marku Šmídovi, který se ujal mé práce a poskytl mi cenné rady pro její dokončení. Nejvíce si cením stylistických rad, jelikož za dosavadní rok studia žurnalistiky jsem pochytil návyky, které do odborné práce zkrátka nepatří. A právě na ně mě docent Šmíd opakovaně upozornil.

Rád bych také poděkoval profesoru Martinu Kovářovi, jenž mě svými přednáškami upoutal a přivedl na finální téma této bakalářské práce.

Nemalé poděkování patří také čtveřici mých nově nabitých spolužáků – jmenovitě Frantovi, Jenovi, Menhirovi a Tadovi, kteří se během tří let studia stali mými velkými kamarády a společně jsme si dodávali sílu a elán ke studiu. Ať žije Irsko!

Úplně poslední poděkování patří několika kobyliškým hospodám, které mne dokázaly během náročného ročníku na chvíli „zrelaxovat“ a přivést i na jiné myšlenky, než na politické dějiny Velké Británie či jiné studijní záležitosti.

Obsah

Úvod	1
1. Konzervatismus	3
2. William Pitt mladší	4
2.1. Dětství Williama Pitta ml.	4
2.2. Studium na Cambridge.....	5
2.3. Podoba a činnost parlamentu v době Pittova nástupu	8
2.4. Člen Parlamentu.....	10
2.5. Pitt ministerským předsedou	14
2.6. Rezignace a závěr vlády.....	21
3. Benjamin Disraeli	22
3.1. Dětství a studium.....	22
3.2. Přelom	23
3.3. Člen parlamentu.....	26
3.4. Premiér 1874–1880.....	36
4. Winston Churchill	39
4.1. Studium a armáda.....	39
4.2. První léta v politice.....	40
4.3. Velká válka	43
4.4. Návrat do Konzervativní strany	44
4.5. Premiérem.....	48
Závěr	51
Seznam použité literatury	55

Úvod

Cílem této bakalářské práce je sledovat proces vývoje Konzervativní strany, a zároveň směřování celé britské politiky v jednotlivých epochách dějin. Tento vývoj je sledován na třech předních historických postavách britského politického života v 18., 19. a následně i 20. století. Pro dostatečnou ilustraci je práce pojata jako komplexní vývoj na britské politické scéně zabývající se nejenom vnitřními záležitostmi politického života Velké Británie, ale zároveň dopadem změn vlád a politických programů na mezinárodní vztahy a politiku. Jelikož tato bakalářská práce obsahuje tři hlavní témata, je tedy rozdělena do tří hlavních kapitol.

Na úplném začátku heuristické části práce je analyzován politický směr konzervatismu. K pochopení dějinných událostí a historického kontextu je tato kapitola naprosto nezbytná a je nutné si osvětlit zásady ideologie. K této práci jsem využil literatury Úvod do politologie od Pavly Dočekalové, Kamile Švece a kolektivu, a zároveň publikaci Politologie od Lukáše Novotného. K základnímu přehledu mi také posloužily přednášky na Masarykově univerzitě.

V první hlavní části bakalářské práce je rozvíjen historický kontext 18. století ve Velké Británii v širší perspektivě spojený s výsledkem války O nezávislost Ameriky, podobou parlamentu a následně nástup Williama Pitta na křeslo ministerského předsedy. Celá tato kapitola je obrysem jeho života, který se prolíná s hlavními dějinnými událostmi poslední třetiny 18. století a počátku století následujícího.

Druhá část bakalářské práce je věnována osobě Benjamina Disraeliho a Viktoriánské epoše v 19. století. Tato pasáž je nejdelší, jelikož považuji Benjamina Disraeliho za nejhlavnější postavu vývoje Konzervativní strany. V tomto období se navíc setkáváme s dalšími významnými předáky Konzervativní strany, ať už jde o Sira Roberta Peela, Williama Ewarta Gladstona, nebo Disraeliho nástupce Lorda Salisburyho.

Třetí část bakalářské práce je věnována Winstonu S. Churchillovi a první polovině 20. století. Winston Churchill je odlišná politická postava než dva předchozí hlavní hrdinové této bakalářské práce. Proto je mu věnován menší prostor, ačkoliv samotného W. Churchilla považuji za jednu z nejvýznamnějších osobností nejen 20. století, ale celých evropských dějin. Na sledování jeho politických aktivit je mým cílem dovršit

nastavené otázky této bakalářské práce a pokusit se interpretovat roli Konzervativní strany v první polovině 20. století.

Za základní stavební kameny práce považuji knihy *The Conservative Party from Peel to Major* od Roberta Blakea a kniha *Ruling Britannia: A Political history of Britain 1688–1988*. Tyto dvě publikace, které dodávají background politické situace ve Velké Británii, jsou doplněny řadou knih věnující se přímo třem politikům, které jsem si vybral jako prostředky k popisu geneze Konzervativní strany. U Williama Pitta je výběrová bibliografie v češtině prakticky nedostupná, své dílo jsem tedy postavil na dvou britských originálech: *William Pitt the Younger* od Williama Hague a *Pitt the Younger* od Robina Reillyho. Obě dvě tyto obsáhlé publikace mi daly dost široký záběr informací, které jsem již postupně rozvíjel s díly týkajícími se samotných britských dějin.

Ke kapitole Benjamina Disraeliho jsem již měl k dispozici i zmiňovanou knihu *The Conservative Party from Peel to Major* od R. Blakea, jelikož zahrnuje i období týkající se právě osoby B. Disraeliho. Poznátky z ní jsem doplnil z knihy od Leonarda Dicka: *The Great Rivalry*, ve které jsou sledovány politické aktivity B. Disraeliho v konfrontaci s životopisem jeho rivala W. Gladstona. Dále jsem využil publikace od Chritophera Hibberta *Disraeli: A Personal History*, ve které je z hlavní části popsán osobní život B. Disraeliho a jeho myšlenky, také jsem využil český překlad díla *Život Benjamina Disraeliho* od André Mauroise. K mému překvapení jsem dost informací načerpal také z životopisu Williama E. Gladstonea od Roye Jenkinse.

Ke kapitole o Winstonu Churchillovi mi nejvíce posloužilo dílo Martina Gilberta – *Churchill, Život*. Toto dílo obsahuje téměř 900 stran informací o samotném státníkovi. Dále jsem čerpal z britského originálu Borise Johnsona *The Churchill Factor*. Pomohla mi také publikace Oxfrodského průvodce britskou politikou 20. století, který sloužil hlavně k orientaci v pojmosloví.

1. Konzervatismus

O konzervatismu jako ideologickém směru můžeme hovořit od první třetiny 19. století a blíže se tématu vzniku budu zabírat ve třetí kapitole této práce. Původně byl předchůdce konzervatismu spjatý s obranou aristokratických vrstev, monarchie a církve v předkapitalistickým obdobím.¹ Cílem konzervativců je tedy ochránit starý režim. Hlavní oblastí zájmu je tedy národní patriotismus a náboženství.

V dnešní Evropě můžeme rozlišit tři typy konzervativního myšlení. První je francouzský, jehož hlavní doménou je kritika parlamentarismu a je zastáncem monarchie. Německé konzervativní učení je spjato s Georgem W.F. Hegelem, jehož oblastí zájmu je odkaz nacionalismu a kladl důraz na stát a jednotný právní systém. Britská konzervativní strana je nyní více spojena se sociálními otázkami a akcentuje ekonomickou stránku.²

Zkusím tedy definovat základní ideje konzervatismu, který se spíše vymezuje proti něčemu, než aby se pro něco vyslovoval. Hlavní myšlenkou je udržení statusu quo a starého pořádku. Hlavní body ideologie vyznačuje Dočekalová, Švec a kolektiv: 1. tradice a rozvážený přístup ke změnám, 2. autorita doplněná řádem a zákonem, 3. hierarchie, tedy potřeba vrstev a tříd ve společnosti, 4. lidská nedokonalost, 5. pragmatismus.³

Již v latinském původu slova „conservare“, tedy uchovat, můžeme nalézt, že základním pilířem konzervatismu je tradice a uchovávaní hodnot. Tím však netvrdím, že ospravedlnitelné změny konzervatismus nepřijímá. Dbá však na obezřetnost a soulad s konvencemi. To samé platí o uchovávaní institucí, pokud jsou fungující.

Dalším principem je autorita, která dokáže vést společnost. Podobně jako tradice je i autorita zdrojem společenské soudržnosti. Nezbytnou podmínkou je však existence svobody.⁴

Základním pilířem je také víra ve společnost, jelikož jedinec je brán jako osoba nedokonalá, která má sklony k sobectví. Je tedy třeba silného státu a fungujícího zákona, který udrží jeho chování v mezích. S tím se pojí pesimistický pohled

---

¹ NOVOTNÝ, Lukáš. Politologie. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2010, 81

² NOVOTNÝ 2010, 82

³ DOČEKALOVÁ, Pavla – ŠVEC, Kamil a kol. Úvod do politologie. Havlíčkův Brod: Grada Publishing 2010, 189

⁴ DOČEKALOVÁ, Pavla – ŠVEC, Kamil a kol. 2010, 191

konzervativců na člověka, na rozdíl od optimistického pohledu liberalistů. Proto je za potřebí, aby stát disponoval tvrdými zákony a přísnými tresty.⁵

V dalších kapitolách níže je rozebrán vývoj konzervatismu ve Velké Británii od autoritářského (William Pitt), paternalistický (Benjamin Disraeli) a liberalistický (Winston Churchill). Na liberalistický konzervatismus navázal směr, který nese jméno Nová pravice a její hlavní představitelkou byla Margaret Thatcherová.⁶

2. William Pitt mladší

2.1. Dětství Williama Pitta ml.

William Pitt se narodil dne 28. května 1759 do politicky zainteresované rodiny. Jeho praděda Governor Pitt, děda Robert Pitt a strýc Thomas Pitt byli členové britského parlamentu. Sám jeho otec, William Pitt starší, byl v době jeho narození ministerským předsedou Velké Británie. Dokonce i z matčiny rodiny Grenvillů byla část politicky zainteresovaná. Jeho strýc Lord Cobham byl členem Sněmovny lordů, dva další strýci působili ve sněmovně parlamentu.

V den Pittova narození již probíhala sedmiletá válka, kdy již po třech letech bojů zůstala Velká Británie sama v alianci s Pruskem.⁷ Z této války nicméně Britové vyšli jako námořní a průmyslová velmoc. Sám William Pitt starší sehrál během války důležitou roli, zejména v bojích v koloniích a zahraničních departmentech, kde bylo jeho hlavním úkolem zničit francouzská vojska.⁸

William Pitt starší se roku 1754 oženil s Hester Grenville. Svatba byla očekávaná, ve věku čtyřiceti šesti let byl stále svobodný a bezdětný. A volba to byla rozumná – rodiny Grenvillů a Pittů se vzájemně doplňovaly svými vlastnostmi. Právě William Pitt mladší je často popisován jako kombinace obou dvou volných vlastností. To potvrzuje i Hague: „Williamu Pittovi byla dána Grenvillovská škrobavost, která otupovala impulzivnost a oheň z jeho otce.“⁹

Roku 1761 opustil William Pitt starší úřad a začal se věnovat rodině. Lady Holland, matka Charlese Jamese Foxe, prohlásila na adresu mladého Williama: „Nikdy jsem

---

⁵ NOVOTNÝ 2010, 82

⁶ Tento směr je vyznačován prolínáním neoliberalismu a neokonzervatismu, takže už jej nelze plnohodnotně vnímat jako konzervativní směr myšlení.

⁷ Šlo o boje v rámci sedmileté války, která probíhala v letech 1756–1763 mezi evropskými mocnostmi Velkou Británií, Pruskem a Portugalskem na straně jedné a mezi Habsburskou monarchií, Francií, Švédskem, Ruskem a Španělskem na straně druhé.

⁸ HAGUE, William. William Pitt the Younger. Londýn: Harper Perennial, 2005, 11

⁹ HAGUE 2005, 13

neviděla chytřejší dítě. Jeho striktní a korektní chování bude trnem v patě Charlese dokavad' bude naživu.“¹⁰ Toto tvrzení může působit úsměvně, jelikož tito dva státníci zemřeli půl roku po sobě. Ve třinácti letech v roce 1772 sám William napsal hru, ve které účinkovali jeho sourozenci. Jaké bylo téma hry? Krize vládnutí ve Velké Británii. Samotný obsah jako by předznamenával skutečnost, ve které měl za sedmnáct let hrát ústřední roli.

2.2. Studium na Cambridge

Na univerzitu v Cambridge nastoupil W. Pitt jako čtrnáctiletý. Navázal zde dlouholeté přátelství s Georgem Pretymanem, který se stal Pittovým tutorem a mentorem. Toto přátelství jim vydrželo i do doby, kdy se stal Pitt ministerským předsedou – G. Pretymana vzal s sebou na úřad jako neoficiálního pomocníka.¹¹

Jejich vztah potvrzují slova G. Pretymana: „Když byl Mr. Pitt vysokoškolačkem, tak nikdy nevynechal ranní a odpolední mši, nebo večeri ve veřejné místnosti. Nikdy neopustil zdi kolejí přes večer. Samozřejmě, protože většinu času strávil se mnou.“¹² Fakt, že chodil na mše, nebyl ani tolik spojený s tím, že byl věřící. Spíše si uvědomoval hlubokou zakořeněnost náboženství v politice Velké Británie. Samotné křesťanství do Británie proniklo již v 1. století po Kristu. Na počátcích 4. století je již patrná církevní organizace s biskupy ve významných městech jako York či Londýn.¹³

V roce 1776 získal Pitt titul Master of Arts. Nicméně nesplnil požadavky k tomu, aby složil bakalářský titul. Rozrůstal se však okruh jeho přátel, a to například o Edwarda Elliota, který se později stal členem Board of the Treasury,¹⁴ Lorda Westmorlanda – později Lorda Lieutenant of Ireland a Lord Privy Seal,¹⁵ Williama Meeke (později člen parlamentu za Irsko) nebo o Lorda Eustona, který se stal ředitelem Univerzity Cambridge.¹⁶

---

¹⁰ HAGUE 2005, 15

¹¹ HAGUE 2005, 25

¹² TOMLINE, Pretyman George. *Memoirs of the Life of the Right Honourable William Pitt Vol. 1.* Londýn: John Murray, Albemarle street 1821, 5

¹³ BEDA, Venerabilis, *Církevní dějiny národu Anglů: Běda Ctihodný.* Praha: Argo 2008, 5

¹⁴ Organizace ve Velké Británii, která má na starosti provádění vládních politik ve věcech hospodářství a veřejných financích.

¹⁵ Lord Privy Seal je již dnes podstatně méně významná funkce, než tomu bylo v dobách fungování a vážnosti státních pečeti.

¹⁶ HAGUE 2005, 29

Během jeho studia zažívala Velká Británie průmyslovou revoluci, objem těžby uhlí byl v roce 1775 téměř třikrát větší než před tři čtvrtě stoletím. Přesně v tento rok vypukla v Severní Americe válka o nezávislost. Za Atlantikem se stal hrdinou ještě Pitt starší, příznivec usmiřovací politiky. V roce 1766 zrušil Kolkovní zákon, jehož zřízení vyvolalo v koloniích velké nevole. V lednu 1775 začal mladý William navštěvovat Westminster, za účelem poslouchat politické debaty, kterých se aktivně účastnil i jeho otec.¹⁷

Přes přísné doporučení doktorů již neměl chodit řečnit do sněmovny, neuposlechnutí rad se mu stalo osudným. Apeloval na domluvení se na míru s Američany. Jeho fyzický kolaps u řečnického pultu přišel dne 7. dubna 1778.¹⁸ Zemřel dne 11. května téhož roku v domě na Downing street.

Po smrti Pitta staršího došlo k otočení britské politiky vůči třinácti koloniím. Ne snad z uvědomění si Pittových slov, ale hlavně kvůli opozici whigů a jejich radikálnímu křídlu, toužící po smíru s Američany.

Zájem Pitta mladšího o politiku rostl, opustil Cambridge. Politická situace ve Velké Británii nebyla ideální. Po Pittovi starším usedli na ministerské křeslo předsedy dva slabí vůdci Lord North a po něm vévoda z Grantonu. Moc náležela koruně, naopak síla vlády slábla, do klíčových pozic byly dosazováni lidé ze známosti, peníze z vlády mizely za nesprávnými účely a velká část populace neměla své zastoupení. Velkým kritikem poměrů Edmund Burke,¹⁹ přívrženec monarchie, který volal po ekonomické a parlamentní revoluci. Právě hybnou silou jeho myšlenek se měl za pár let stát William Pitt.

Dalším problémem v britské politice 18. století bylo postavení náboženských menšin. Zvláště pak jakobitská povstání, která měla za cíl vrátit na trůn Stuartovského panovníka. Faktický strach z Jakobitů vyřadil stranu toryů od moci při Slavné revoluci,²⁰ kdy dbali na právo vládnutí krále a podporovali Jakuba. Zatímco strana whigů se hrdě ke Slavné revoluci hlásila a byla permanentně u moci od roku 1714 po

---

¹⁷ REILLY, Robin. Pitt the Younger. Londýn: Cassell, 1978, 14

¹⁸ Ztvárněn v obraze Johna Singletona Copleye „The Death of Earl of Chatham“ z let 1779-1781

¹⁹ E. Burke byl anglický politik a filozof, příslušník strany Whigů. Stal se poradcem tajemníka pro Irsko, následně se stal členem Dolní komory parlamentu. Byl velkým přívržencem snah o omezení moci panovníka ve Velké Británii.

²⁰ Slavná revoluce se datuje do roku 1688, která vedla ke svržení krále Jakuba II. Velkou zásluhu na tom mají parlamentaristé a armáda pod vedením nizozemského místodržícího Viléma Oranžského. Právě Vilém nastoupil na britský trůn jako Vilém III.

šedesátá léta 18.století. Zároveň diskreditace toryů whigy, kteří je označili za „zrádce“, ačkoliv se k Jakobitskému povstání hlásila opravdu malá část toryů. Vykonstruovaná idea z pouhého hájení práva Jakuba II. na korunu ze strany whigů je vyřadilo z politické mapy na půl století. Zároveň došlo k rozpolcení strany, kdy venkovští toryové, hájící hlavně půdní zájmy přešly do silné opozice, zatímco s městskými toryi dokázal král najít společnou řeč.²¹

Velkou vlnu nevole po celé Velké Británii vedl lídr Protestantské asociace Lord George Gordon. Vliv petice,²² která volala po odvolání zákona z roku 1778, eskaloval v létě 1780, kdy se zformoval průvod 60 000 lidí demonstrujících podél řeky Temže. Demonstrace trvala pět dní, pořádek muselo nastolit až vojsko čítající 15 000 vojáků.²³

William Pitt, jenž byl demonstracím svědkem, si nemohl nevšimnout síly lidu, volajících po náboženských otázkách a nebezpečnosti lidových mas vymknutých kontrole. Zároveň mu povstání ukázalo, jak velkou sílu má anglikánské cítění v jeho zemi.

Zároveň docházelo k velkému pnutí v Irsku, kde se formovala opozice vůči vládě v Anglii. Bylo pro to několik důvodů: směřování kurzu války v Severní Americe, nespokojenost s vysokými daněmi a podezření ohledně ministerské korupce. Největší počet členů irského parlamentu, kteří hlasovali proti britské vládě, byl roku 1779 sto sedmdesát.²⁴

V červenci 1779 zahájil W. Pitt přípravy na vstup do parlamentu, začal shánět hlasy pro svou kandidaturu, obepisoval vlivné osobnosti – svého strýce Lorda Temple, Lorda Palmerstona a také Johna Townshenda, jednoho ze dvou současných členů parlamentu za Cambridge.²⁵ Chodíval poslouchat debaty v House of the Commons, a to hlavně kvůli ekonomické reformě, inspirované Burkovými idejemi o změně občanského zákoníku – zrušení nepřiměřeně vysoce placených míst u královské kanceláře, kde často sedával vedle Williama Wilberforce a zasadil tak kořeny blízkému přátelství.

---

²¹ KOVÁŘ Martin –TUMIS, Stanislav. Zrození Velmocí: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti. (1603–1746). Praha: Triton, 2007, 123

²² Podepsalo jí 120 000 lidí – REILLY 1978, 52

²³ REILLY 1978, 40

²⁴ WILLIAMS, Glyn – RAMSDEN, John. Ruling Britannia, A Political History of Britain 1688-1988, New York: Longman Inc., 1990, 116

²⁵ REILLY 1978, 48

V srpnu 1780 vstoupil Pitt do Western Circuit.²⁶ Nicméně dne 1. září téhož roku byl rozpuštěn parlament, W. Pitt se tak ubral do Cambridge, kde byl na kandidátní listině spolu s dalšími čtyřmi uchazeči. Jak už jsem zmiňoval výše, Cambridge měl dvě místa v parlamentu. Pitt skončil poslední, první dvě místa zaujali James Mansfield a J. Townshend.²⁷ Nicméně W. Pitt se téhož roku místa v parlamentu dočkal, a to v doplňujících volbách za Appleby.

Jeho přítel z Cambridge Lord Granby byl známý se Sirem Jamesem Lowtherem, jehož bratranec William kandidoval do parlamentu jak za Appleby, tak za Carlisle. A jelikož jeho rozhodnutí bylo být členem parlamentu za Carlisle, tak byla potřeba nový člen za Appleby.²⁸ A toto místo bylo nabídnuto W. Pittovi. Ač byla nabídka Sira Lowthera lákavá, tak W. Pitt s jejím přijetím váhal. Přeci jen – sám volby prohrál, takže by získal místo, aniž by přesvědčil voliče o podpoře, zároveň se obával, že dosazením „nevlastním příčiněním“ nebude mít takový vliv a sílu, jakou by si představoval. Nicméně nabídku, podle jeho vlastních slov liberální natolik, že nemohl klást odpor,²⁹ nakonec přijal. A tak dne 23. ledna roku 1781 poprvé vstoupil do parlamentu jako jeho člen.

2.3. Podoba a činnost parlamentu v době Pittova nástupu

V době nástupu W. Pitta do parlamentu, sídlícím v kapli svatého Štěpána ve Westminsteru přes 230 let, nevypadal parlament tak, jak ho známe z dnešní doby. Jeho podoba byla dána tehdejšími konvencemi – po pravé straně od řečnického pultíku seděli ministři tvořící či podporující vládu. Opozice byla oddělena úzkou uličkou. Na západní straně byl potom vyhrazen prostor pro nezávislé členy parlamentu.³⁰

Byli zde ministři, kteří se definovali jako whigové či toryové. Nicméně formace skupin v této době nebyla chápána jako v moderní politice. Přestože dělení na frakce bylo odsuzováno jako inklinace k rozdrobení svornosti parlamentu jako nezávislého člena konstituce, tak většina členů parlamentu se sdružovala do skupin na základě rodinných vazeb, přátelství či politické protěžovanosti. Mezi největší politická uskupení patřila

---

²⁶ Londýnská společnost obhájců a právníků

²⁷ REILLY 1978, 56

²⁸ HAGUE 2005, 53

²⁹ v dopisu své matce z listopadu 1780: In HAGUE 2005, 53

³⁰ REILLY 1978, 59

například strana Lorda Northa, která čítala téměř čtyřicet členů, strana Lorda Sandwiche, která měla sedmnáct členů či rodinná strana Earla Gowera.³¹

Žádná z těchto stran však nebyla dostatečně velká, aby sama o sobě vytvořila vládu. Byl to vlastně obchod o tom, jak moc dokáže být její lídr schopný zosnovat koalici, aby získal většinu bez pomoci nezávislých členů parlamentu.

Po volbách v roce 1780 bylo v parlamentu 220 členů. Z nich 90 náleželo do politických skupin, zbylo tedy 130 opravdu nezávislých členů. Ti by spolu dohromady jako skupina nikdy nehlasovali, tím by popřeli systém liberalismu a svobody. Nicméně mezi sebou držely velký kus moci, který nemohli předsedové vlád ignorovat. Potíž byl v amatérismu britské politiky. Zdaleka ne všichni vždy hlasovali a přesvědčit je k tomu bylo velmi obtížné. Většina z nich se profilovala spíše jako majitelé půdy, účastnili se honů a jiných slavnostních veselí. To potvrzuje Namier: „Muži do parlamentu vstupují s cílem udělat ze sebe postavu, nesnili o místě v parlamentu. Nebyl to jejich primární cíl, ale znamenal cíl vedlejší.“³²

Dalším nešvarem v britské politice byla snadná ovlivnitelnost voleb, hlavně tedy bohatými vlastníky půdy. Nebyla zde silná opozice, která by byla založena na systému strany, která by usilovala o národní zájem i při jiné události než při zradě krále. Samotný post ministerského předsedy nebyl brán vážně, jeho moc oproti králi byla opravdu minimální. Existence a funkce kabinetu byla etablována až po roce 1784. Ani možnost lidu vybrat si ministry nebyla na vyhovující úrovni, volební právo mělo méně než 1% populace a mezi nimi jeden z pětadvaceti opravdu volil nezávisle.³³

Samotné volby se konaly za předpokladu úmrtí suveréna, vypršením doby určené pro úřadování parlamentu nebo rozhodnutím krále o vyhlášení nových voleb.³⁴ A právě rozhodnutí krále byl důvod překvapivých voleb ze září 1780. Řízení voleb měl na starost člověk vykonávající funkci Secretary to the Treasury. V této době jím byl John Robinson,³⁵ který krále Jiřího III. a Lorda Northa přesvědčil o nutnosti rozpuštění parlamentu a vyhlášení nových voleb dvanáct měsíců před koncem funkčního období.

---

³¹ Strana Lorda Sandwiche byla tvořena hlavně příslušníky Východoindické společnosti a námořnictva.

³² Přeložená citace z HAGUE 2005, 57

³³ REILLY 1978, 60

³⁴ Doba úřadování byla vyměřena Actem z roku 1716 na sedm let, po jejím vypršení byla sestavena vláda králem, nebo byly vyhlášeny volby

³⁵ John Robinson byl právník a zastával post Secretary to the Treasury zastával od roku 1770 do 1782.

Samotné rozhodnutí o rozpuštění se dlouho tajilo, i takové osobnosti jako Rockingham a Duke of Portland nevěděli o konci parlamentu nic do 30. srpna 1780.

Nicméně Robinsonovy výpočty potenciálního výsledku voleb byly mylné. Domníval se, že majorita členů strany Lorda Northa vzroste z 60 na 72. Nicméně Lord North si o pět členů pohoršil.³⁶ Pravdou však je, že kritici systému zahrnující Sira Williama Howana a Edmunda Burke byli poraženi. Zvolení ambiciózních nováčků jako Lorda Mahona, Johna Townshenda, Richarda Brinsleya Sheridana či Williama Wilberforce byl faktem, se kterým J. Robinson nepočítal. Místo si v parlamentu podržel také Ch. Fox. Navíc E. Burke a Admiral Augustus Keppel se do parlamentu vrátili v rámci dodatečných voleb. Do parlamentu se také přes dodatečné volby dostala ústřední postava následujícího čtvrtstoletí – W. Pitt mladší, jak už je zmíněno výše.

2.4. Člen Parlamentu

Spolu s W. Pittem se do parlamentu dostalo dalších šestadvacet aristokratických synů.³⁷ Předsedou sněmovny byl v době Pittova nástupu Lord North. Často je označován jako toryovský politik. Pravda je však jinde, sám Lord North se za torye neoznačoval. Je sice fakt, že byl obklopen lidmi (tzv. „country gentleman“), kteří zastávali názory toryů, nicméně v těchto letech nebyla pozice toryů vůbec snadná, pokud vůbec nějaká taková pozice existovala, jak už jsem zmiňoval výše. Jeho největším protivníkem byl v parlamentu Charles James Fox, kterého nesnášel i samotný král Jiří III. A pocity byly oboustranné.³⁸ Později se v úhlavního rivala Ch. Foxe vyvinul W. Pitt mladší.

První Pittova řeč na půdě parlamentu přišla na řadu 26. února 1781, kdy se ve sněmovně probírala ekonomická reforma E. Burka ve druhém čtení. Opozice začala skandovat Pittovo jméno, což bylo neobvyklé.³⁹ Nováčci v parlamentu vystupovali až poté, co se v parlamentu dostatečně etablovali a dlouze si projev připravili a pak jej s poznámkami přečetli. Jenže W. Pitt byl jiný. Svou řečí ohromil – byla kousavá, logická, odůvodněná,

---

³⁶ REILLY, 62

³⁷ HAGUE 2005, 55

³⁸ HAGUE 2005, 60

³⁹ Někteří historici se domnívají, že si opoziční ministři mysleli, že Pitt je již v parlamentu dlouho, že se ujme stěžejní role.

výmluvná, pevná, úderná a plná síly. Zároveň jí zvládl i emočně, s matematickou přesností.⁴⁰

Ačkoliv návrh E. Burka neprošel, škrty v Občanském zákoníku ohledně institucí a úřadů patřící pod královskou správu udělány nebyly, omezena moc koruny taktéž nikoliv, tak první řeč Pitta pasovala do pozic předních řečníků parlamentu. Za dva roky si v parlamentu vybudoval velmi silnou pozici, jeho řeči získávali na důležitosti. Hlavně v ekonomických a právních otázkách vynikal, často byl tedy vyvoláván k řečnickému pultu.

2.4.1. Důsledky války v Americe

Jelikož stále probíhala válka ve třinácti koloniích, tak administrativa vlády dosti záležela na jejím výsledku. Vedení války v zámoří stálo Británii nemalé finanční náklady, navíc se roku 1781 připojila do amerických vod francouzská flotila vedená de Grassem, která po necelé tři roky bojovala na straně kolonií. Vedením Britů byl pověřen generál Charles Cornwallis,⁴¹ který následoval úspěch v Charlestonu vítězstvím ve Virginii, kde začal shromažďovat vojsko a budovat strategické pozice.⁴² Nicméně byl obklíčen v Yorktownu de Grasseovou flotilou s podporu Američanů a čtyři roky po prohře u Saratogy došlo k další kapitulaci dne 17. října 1781.

Přes 25 000 britských vojáků zůstalo v Americe a čelilo problémům se zásobováním.⁴³ Zároveň porážka u Yorktownu zakončila rok depresí, kdy Británie utrpěla ztráty v Indii, Karibiku a Středozezemním moři. Zároveň si francouzská flotila pod vedením de Grasse dělala nárok na zisky v Karibiku, centrálním bodu britské námořní síly. Zde nicméně Georges Brydges Rodney v dubnu 1782 de Grasse porazil u Dominicy.⁴⁴

Nicméně toto vítězství přišlo pro vládu Lorda Northa pozdě. Navíc se rozhořel boj mezi ním a králem Jiřím III., který byl pro pokračování bojů v Americe. Northova rezignace byla odevzdána 20. března 1782, tedy ještě dlouho před konečnou bitvou v zámoří a podpisem mírových smluv z Paříže.

---

⁴⁰ REILLY 1978, 63

⁴¹ Osud tohoto britského generála je nebyvale zajímavý. Po porážce v amerických koloniích se odebral do Indie, kde se stal generálním guvernérem a prováděl zde četné reformy v britském hávu. Nicméně ani zde se nevyhnul válkám. Po odchodu z Indie se stal ještě Lordem Lieutenantem Irska a podruhé v roce 1805 generálním guvernérem Indie.

⁴² V druhé bitvě u Charlestonu na jaře roku 1781 zvítězil a donutil Kontinentální armádu pod vedením Benjamína Lincolna k ústupu.

⁴³ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 119

⁴⁴ Georges Brydges Rodney byl britský námořní důstojník, který se zúčastnil již Sedmileté války.

2.4.2. Krize 1782–1784

Northova administrativa byla nahrazena koalicí skupin vedených Rockinghamem a Shelburnem. Ačkoliv byl markýz z Rockinghamu jmenován premiérem Velké Británie,⁴⁵ tak dominantními postavami tohoto krátkého mezidobí byli Earl of Shelburne a Ch. Fox. Oba dva měli na starost chod dvou nových institucí – Ministerstvo vnitra (Shelburne) a Ministerstvo zahraničí (Fox). Opět se řešil problém s Iry, ke kterým však současná vláda byla vstřícnější. Irové byli prohlášeni za národ, funkce Lorda Lieutenanta, vykonávající exekutivní funkci v britském kabinetu, však zůstala. Zároveň byl posílen Irský Parlament jak v Londýně, tak v Dublinu.⁴⁶

Dne 1. července 1782 však zemřel premiér Rockingham. Král nabídl místo premiéra Shelburnovi. Čtyři dny na to oznámil svou rezignaci Ch. Fox, jehož příklad následoval Kancléř státní pokladny Lord John Cavendish, kterého ve funkci nahradil W. Pitt.

Earl of Shelburne se ukázal být „dědicem myšlenek“ W. Pitta staršího a respektoval právo krále si zvolit ministry. A tak až na dvě zmiňované změny zůstal původní kabinet beze změny. Vládu Shelburna lze charakterizovat jako usmiřovací. Na jedné straně bylo potřeba dojednat podmínky americké nezávislosti, zároveň potřeba domluvit mírové podmínky s kontinentální aliancí, která proti Británii bojovala. O americké nezávislosti bylo prakticky jasno od Yorktownu, ale její podoba byla nevyřešená. Největší dohady rozproudila debata o kanadské hranici. Benjamin Franklin a spol. na straně Spojených států požadovali pod svou správou celou kanadskou provincii.⁴⁷ S tím samozřejmě Earl of Shelburn nemohl souhlasit, ač byl stejně jako W. Pitt starší zastáncem udržení imperialismu za cenu ústupků. Pařížské mírové smlouvy podepsané v září 1783 se v křesle premiéra nedočkal, jelikož v únoru 1783 složil svou funkci. I tak má ale na dohodnutých podmínkách podíl, hlavně co se týče konečné hranice mezi Kanadou a nově vzniklými Spojenými státy a také s budoucností amerických loajalistů, kterých nakonec téměř padesát tisíc přešlo do Kanady.⁴⁸

---

⁴⁵ Fakticky byl 2. markýz z Rockinghamu jmenován premiérem Velké Británie podruhé, poprvé jím byl od července 1765 do července 1776. Poté jej nahradil William Pitt starší.

⁴⁶ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 122

⁴⁷ CHURCHILL, Winston. Dějiny anglicky mluvících národů; Díl 3. Věk revoluce. Praha: Argo, Český spisovatel, 1999, 184

⁴⁸ CHURCHILL 1999, 185

Mezitím Pitt kritizoval budoucí koalici Ch. Foxe s Lordem Northem. Podle W. Pitta měla jediný cíl, a to sesadit Shelburna z křesla ministerského předsedy. Ačkoliv za svou řeč sklídl aplaus, Shelburna to neodvrátilo od rezignace. Při předání své rezignace 24. února dal Shelburn králi Jiřímu III. dvě doporučení – aby povýšil do šlechtického stavu Thomase Townshenda, a aby nabídl W. Pittovi křeslo ministerského předsedy. Za toto doporučení se postavil i lord Thurlow.⁴⁹

2.4.3. Králova nabídka

Král Shelburnovi rady vyslyšel. Na první schůzce s králem Jiřím III. si W. Pitt vzal čas na rozmyšlenou. Nechtěl udělat ukvapené rozhodnutí. Na jednu stranu se mohl stát ve třicetiletém věku premiérem. De facto druhým nejvlivnějším mužem ve své zemi. Na druhou stranu byl racionalistou. Uvědomoval si, že by navázal tam, kde Shelburn neuspěl. A on de facto neuspěl s ním, byl jeden z jeho nejbližších lidí. Ač nabídka byla lákavá, W. Pitt spatřoval hlavní problém v opozici. Opozici tvořenou přívrženci Lorda Northa a Ch. Foxe. Toto vysvětlení podal i králi. W. Pitt první nabídku stát se premiérem odmítl. A navíc 31. března téhož roku oznámil W. Pitt svou rezignaci na místo ministra financí. Zároveň se při své řeči zavázal, že bude nezávislý poslanec.

Vláda tedy v Británii od 25. února do 2. dubna neexistovala. Tlak vyvíjený na krále byl enormní, zvláště po vznesení požadavku ze strany Williama Cavendishe,⁵⁰ který předložil králi seznam devíti ministrů, a zároveň když se zformovala zmiňovaná koalice mezi Northovými přívrženci a skupinou kolem Ch. Foxe. Ta měla jediný důvod – aritmeticky přebít Shelburnovu skupinu. Ta čítala 140 členů, zatímco Northova 120 a Foxova 90.⁵¹

Koalice 2. dubna 1783 zformovala vládu, v jejíž čele stanul Duke of Portland. Král novou alianci posvětil, ačkoliv sám tvrdil, že koalice nebude mít jeho oblibu ani důvěru. Aniž by to musel říkat, vláda byla slabá od samého začátku – velmi široké politické názorové spektrum, zároveň odmítavý postoj krále ke kooperaci. Odpůrci návratu Lorda

---

⁴⁹ Lord Thurlow v té době vykonával funkci Lorda Chancellora, pod jehož správu patřila jurisdikce.

⁵⁰ Znamého také jako Duke of Devonshire.

⁵¹ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 125

Northa k moci, jako byl například Christopher Wyvill,⁵² vyzývali Shelburna a W. Pitta k aktivitě.⁵³

Od nástupu W. Pitta do parlamentu uplynulo 30 měsíců. Za tu dobu se vystřídaly tři vlády, čtvrtá se hroutila. Zastával funkci ve vládním kabinetu, zároveň mu bylo nabídnuto místo ministerského předsedy. V jedné z dosavadně největších krizí britské politiky se vyprofiloval jako klidný, racionální, rozvážený a zároveň značně rezolutní politik. Vybudoval si pověst patriota, ve smyslu toryovského smýšlení. K žádné straně se však nehlásil. S největší pravděpodobností si chtěl zachovat nezávislost a nestrannost. Na druhou stranu se musí vzít v potaz fakt, že k toryům se v 18. století hlásil málokdo. Přeci jen o pošramocené pověsti z roku 1688 jsem se již výše zmiňoval. Nicméně jeho autorita, nebývalá znalost legislativy a přesné, racionální vystupování s pevným přednesem z něj udělala významného politika již ve třidvaceti letech, který se navíc těšil oblibě krále.

Právě z královy iniciativy vzešel nápad na politické uskupení, které by dokázalo ovládnout nadcházející volby. Hlavními osobnostmi nového uskupení se stal W. Pitt společně s J. Robinsonem, kteří měli být patroni strany a otevřít politická témata libivá pro veřejnost. Zároveň bylo potřeba sběhů z North-Foxovi koalice. Touto rozbuškou se stal zákon navržený Ch. Foxem o Východoindické společnosti, která měla být dle zákona více připoutána k monarchii. Tento návrh parlamentem neprošel, Lord North druhý den po hlasování předkládal svou rezignaci.⁵⁴

2.5. Pitt ministerským předsedou

2.5.1. Úspěšné volby

Volby ve Velké Británii v roce 1784 byly snad nejvíce střeženým hlasováním v celém 18. století. Politika státu potřebovala značnou reformu. Zjednodušeně řečeno – politická mapa Velké Británie byla rozdělena po převážný průběh 18. století na dvě politické frakce, whigy a Korunu.

William Pitt byl králem jmenován dne 19. prosince 1783 ministerským předsedou jako nejmladší člověk v historii Velké Británie. V čele opozice vůči novému premiérovi

---

⁵² Christopher Wyvill byl anglický klerik a politický aktivista, který stál za vznikem organizace The Yorkshire Association a na chvíli byl i jejím předsedou. Sami volali proti zvýšení daní vládou Lorda Northe, kvůli výdajům na válku.

⁵³ HAGUE 2005, 130

⁵⁴ REILLY 1978, 95

stanul Ch. Fox, který stále shromažďoval dost svých přívrženců. Jakmile se parlament začal v lednu následujícího roku scházet, tak Ch. Fox neustále útočil na nového ministerského předsedu. Pittova odolnost a trpělivost si však nacházela u britského lidu větší a větší sympatie.⁵⁵

Ve volbách skutečně zvítězila strana Koruny.⁵⁶ V pozadí strany stály představitelé indických zájmů a zároveň skotská lobby pod vedením Henryho Dundase.⁵⁷ Tato základna se stala Pittovi opěrným bodem. Stála za ním také frakce kolem jeho přítele W. Wilberforce, jejíž hlavním cílem v Dolní sněmovně bylo zrušení obchodu s otroky.

2.5.2. První reformy

Vítězství ve volbách daleko přesáhlo Pittovy optimistické odhady a zároveň i Foxovy obavy. Více než 160 opozičních ministrů bylo zbaveno úřadu. Zároveň Ch. Fox byl jedním ze dvou opozičních politiků, kteří si udrželi místo v parlamentu za obvod Londýn.⁵⁸

W. Pitt obdržel zemi v rozkladném stavu. Mnohem horší než fakt, že jeho stát přišel o třináct kolonií, bylo vědomí, že státní dluh se zvětšil téměř desetkrát za uběhlých deset let.⁵⁹ A tak ekonomická obnova státu byla první věcí, na kterou se W. Pitt zaměřil. Sáhl tedy ke zvýšení daní – nikoliv však ke kontroverznímu zvýšení jedné položky, ale rozhodl se rozprostřít daně na široký prostor produktů jako byly klobouky, látky, importovaná bavlna, poštovné aj.⁶⁰

Podářilo se mu skoncovat s pašeráctvím, když snížil cla na čaj, víno a lihoviny.⁶¹ Zároveň dokázal cla sjednotit, před jeho nástupem existovalo v Británii 68 různých cel a některé druhy zboží dokonce podléhaly řadě kumulativních zdanění.⁶² Není překvapením, že na tom vydělávala i Východoindická společnost. Zároveň se začalo obchodovat s Čínou, což mělo v přiměřeném měříku vykompenzovat ztrátu impéria v Americe.

V prvních letech úřadování W. Pitta dochází ke konsolidaci bilance státních příjmů a

---

⁵⁵ HAGUE 2005, 178

⁵⁶ Přesně tak sám William Pitt „svou“ vládnoucí stranu nazýval.

⁵⁷ Henry Dundas byl skotský toryovský politik, který ve své zemi ovládal většinu křesel a měl i silné vazby na Východoindickou společnost.

⁵⁸ REILLY 1978, 104–105

⁵⁹ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 129

⁶⁰ HAGUE 2005, 181

⁶¹ Clo na čaj bylo sníženo ze 119 % až na 12,5 % – WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 129

⁶² CHURCHILL 1999, 191

výdajů. Reorganizace se tak nevyhnula systému výběru daní. Na tento účel vznikl Kontrolní úřad (v originálním znění Audit Office) a začalo vznikat účetnictví v podobě, jaké ho známe dnes. Koncem roku 1783 například nebylo vyúčtováno přes 40 milionů liber, které šly ze státní pokladny na vojenské účely.⁶³ Zároveň také W. Pitt zavedl mechanismy státního rozpočtu a sloučil celní a berní úřad.

Větší debatu však vyvolal Umořovací fond, který Pitt představil v roce 1786. Ten měl být regulován státními komisionáři. Soudím, že se W. Pitt vzhlédl v Robertu Walpolovi, který podobný plán připravil v roce 1717. Návrh spočíval ve speciálním výběru daní na umoření státního dluhu. Tyto uspořené peníze měly sloužit ke splacení části státního dluhu. První plány mu nicméně nevyšly, na splacení dluhu sloužil tento fond až v první polovině dvacátých let.⁶⁴ Pittovi však návrh zákona prošel a každý rok vláda vyčleňovala milion liber do fondu a z nákupu cenných papírů šly úroky na splacení dluhu – ekonomika s tím ožila.

Ekonomická reforma byla provázaná s dílem Bohatství národů od Adama Smithe,⁶⁵ který jej vydal v roce 1776. Teze merkantilismu byla tímto dílem poražena a začaly se uplatňovat myšlenky volného trhu. Zároveň koncept ekonomiky státu v pevném připoutání k vlastnímu impériu a koloniím, které jsou na mateřském státu závislé, byl označen za nepřínosný. Pittova redukce cel a celkový počet omezení se vztahoval i na Irsko, což vyvolalo velkou nevoli v britských manufakturách, které se bály ztráty zisků.⁶⁶

Prioritním problémem však byla dohoda s Východoindickou společností, kvůli níž nakonec padla předchozí vláda. Pittův druhý zákon o Východoindické společnosti z roku 1784 pevně stanovil zřízení společnosti ve vztahu k státu, který vydržel až do roku 1858.⁶⁷ Paradoxně se stát přiblížil vedení společnosti, které zůstalo hlavní slovo jen v obchodních záležitostech a patronaci Indie. Hlavní autorita pro všechny politické, vojenské a příjmové záležitosti přešly na instituci Dozorčího úřadu v Londýně a jejího

---

⁶³ CHURCHILL 1999, 191

⁶⁴ KOVÁŘ, Martin. Velká Británie v éře Roberta Walpola: K vývoji britského státu a britské společnosti v první polovině 18. století, Praha: ISV nakladatelství, 2004, 160

⁶⁵ Adam Smith byl skotský filosof a ekonom. Tvořil v duchu osvícenství, definoval ekonomický systém v nově vznikající kapitalistické společnosti. Byl kritikem merkantilismu, dal základy klasické politické ekonomii.

⁶⁶ REILLY 1978, 114

⁶⁷ Jedná se o druhé předložení zákona, jelikož první návrh nebyl schválen ještě před volbami a opoziční politici jej dokázali zamítnout.

prezidenta, který byl zároveň vládní ministr.⁶⁸ Zákon tak prohlašoval, že správa tohoto regionu je plně v kompetencích parlamentu. V porovnání se zákonem, který přednesl Ch. Fox, měl W. Pitt výhodu v tom, že všechny body prodiskutoval s čelními představiteli společnosti a byli jeho podporovateli, takže dostal jejich souhlas.

W. Pitt však neuspěl v Irsku. Zde byla situace neutěšená – politická dominance Velké Británie, protestanti utlačovali katolíky, i když jich bylo dvakrát méně a nejdůležitější produkt Irska, vlna, se směla vyvážet pouze do Británie. Navíc do záležitostí v Irsku začínala intervenovat Francie. Představitelé Irska se dožadovali čím dál větších ústupků na Westminsteru, ač již roku 1782 získali parlamentní nezávislost. Pitt vyslal do Irska Thomase Ordeho,⁶⁹ který tam také roku 1785 přednesl návrh Pittova zákona na regulaci obchodu mezi Velkou Británií a Irskem sjednoceným do jednotné unie. Návrh byl však dne 7. února 1785 zamítnut.⁷⁰ Hypotetická provázanost obchodní politiky nebyla britskými továrníky brána pozitivně. Na jejich obranu vystoupil Ch. Fox, jenž si sice získal jejich oblibu, nicméně v parlamentu tím ničeho nedosáhl. Stejně skeptický byl i William Eden, jeden z Pittových ekonomických úředníků. On však stojí za jedním velkým úspěchem pittovské diplomacie – Edenovou smlouvou.

Jak už jsem zmiňoval výše, W. Pitt se nadchl pro myšlenku volného obchodu. A právě Edenova smlouva se stala prvním smluvním prototypem v nové obchodní epoše. Do té doby platila mezi Anglií a Francií obchodní smlouva v rámci Utrechtského míru.⁷¹ W. Eden byl do Paříže vyslán W. Pittem v březnu 1786. Smyslem smlouvy bylo dohodnout co nejvýhodnější podmínky pro obě země v obchodu, který by co nejméně omezovaly restriktce v podobě cel. Tato smlouva otevřela britské manufaktury světu. Obrat učinil W. Eden, jelikož výměnou snížení cel na anglické bavlněné zboží (později zahrnutý ještě hrnčířské výrobky) získala Velká Británie snížení cla na francouzská vína, vinogar a francouzské hedvábí. Velké Británii to přineslo komodity, které ze svých zdrojů těžko sehnala. Zároveň v dohodě byl dodatek, že tyto transakce budou moci probíhat, i když jeden stát bude ve válce a druhý ne.

---

⁶⁸ Do roku 1801, kdy poprvé padla Pittova vláda, tak byla společnost pod kontrolou zmiňovaného Henryho Dundase, který se v roce 1793 stal dokonce Secretary of State for India

⁶⁹ Thomas Orde byl britský politik, příslušník strany Toryů. Byl členem parlamentu od roku 1780 do 1796. Zastával i pozici Hlavního sekretáře pro Irsko.

⁷⁰ MOODY, Theodore W. – MARTIN, Francis X. a kolektiv. Dějiny Irska, edice Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 357

⁷¹ Utrechtský mír byl podepsán dne 11. dubna 1713 v rámci ukončení války o španělské dědictví. Tato smlouva také přinášela Velké Británii mnoho obchodních výhod.

Při racionální úvaze z nynějšího pohledu to bylo pro Francii nevýhodné, jelikož když byla do konfliktu zapletená Velká Británie, patrně tam byla zapletená i Francie. Když je však na kontinentu do konfliktu zapletená Francie, tak v něm Velká Británie vůbec nemusí figurovat, jelikož razí politikou zachování statusu quo a mnohdy je pro ní válčení nevýhodné. Tato smlouva byla revoluční, ač měla krátkého trvání. V roce 1789 byla dohoda zrušena vinou propukající francouzské revoluce. I tak však šlo o významnou smlouvu, která ukázala, že volný obchod a snížení cel je pro oba obchodní partnery výhodné.

V roce 1785 však W. Pittovi neprošel hlasováním nový parlamentní zákon. W. Pitt měl v plánu zredukovat počet volebních okrsků. Chtěl jich zrušit 36, přičemž každý měl dvě místa v parlamentu. Těchto 72 míst chtěl rozdělit mezi větší volební okrsky.⁷² Chtěl tak zamezit ovlivnitelnosti voleb, kde na malých okrscích hlasování řídili velkostatkáři. Návrh mu, i přes Foxovu podporu, neprošel výsledkem 248 ku 174 hlasům. A tak byla reforma parlamentu odložena téměř na padesát let, k čemuž se dostaneme v kapitole Benjamina Disraeliho.

2.5.3. Pittova zahraniční (ne)politika

W. Pitt byl politikem, který měl přesvědčení nezasahovat do vnitropolitických záležitostí jiného státu. V čemž se shodoval se stranou toryů, pro které byly vnitropolitické problémy jiných států malicherné do doby, než se začaly týkat jejich země. Sám W. Pitt potřeboval čas, stabilitu a mír na své ekonomické reformy prováděné během prvních let v úřadě. Proto se nijak nevzrušoval ze vznikajících aliancí na kontinentě.⁷³ Nicméně svůj postoj musel několikrát přehodnotit. První zásah do politiky jiného státu podnikl na podporu Spojených provincií. V letech 1783–1787 zde probíhala řada revolucí, spory se vedly hlavně mezi Patriots – profrancouzští, a Oranžisty – probritští. Francie se, stejně jako Prusko, začala do situace v Nizozemských provinciích vměšovat i vojensky. W. Pitt se i přes svoje přesvědčení, vstoupil do diplomatických manévřů, jelikož hrozilo ohrožení rovnováhy sil na kontinentě. A jeho první vstup do mezinárodní politiky byl úspěšný, Francouzské plány na ovlivňování politické situace Nizozemí tak byly diplomaticky zastaveny. W. Pitt tak vyvrátil domněnky, že se z Velké Británie stává mocností druhého řádu a opět ukázala svou sílu vlivu na

---

⁷² REILLY 1978, 131

⁷³ Aliance států Francie, Španělska a Rakouska.

kontinentu. Zároveň anglo-nizozemská smlouva zaručovala Nizozemí ochranu konstituce, totéž podepsalo s Nizozemím i Prusko.⁷⁴ Vznikla tak spojenecká „Trojdohoda“ mezi Pruskem, Spojenými Provincemi a Velkou Británií.

2.5.4. Vládní krize a VFR

V únoru 1788 začalo soudní řízení s Warrenem Hastingsem, který byl obviněn z korupce při vykonávání funkcí guvernér-generála Indie. Zároveň to samé odmítl W. Pitt podniknout se Sirem Elijahem Impeyem, který byl podezřelý z podobných přečinů.⁷⁵ Opozice v čele s Ch. Foxem vedla dlouhé jednání a vytvářela nepříjemné prostředí v parlamentu. Proces s W. Hastingsem se nakonec táhl až do roku 1795, kdy byl zproštěn obvinění a byly mu vyplaceny náhrady. Jako hlavní řečník vystoupil E. Burke, který byl znechucen zproštěním viny W. Hastingsse a ukončil tak svou politickou kariéru.⁷⁶

Dalším sporem z roku 1788, byla pře mezi Ch. Foxem a W. Pittem o pravomocích Prince z Walesu, když se král Jiří III. nemohl účastnit jednání parlamentu.⁷⁷ Ch. Fox byl názoru, že pravomoci krále připadají právě na Prince z Walesu, proti čemuž ostře protestoval Pitt, jelikož neexistoval zákon, který by toto stanovoval. Pitt proto viděl jako druhý nejsilnější exekutivní orgán parlament.

Přicházely však i pozitivnější zprávy roku 1789. Oproti loňské sklizni měla být tehdejší úroda lepší díky počasí a zlepšení podmínek velkostatkářů.⁷⁸ Zároveň 21. června 1789 vešel v Anglii ve známost pád Bastilly. Informace z kontinentu proudily do Británie a docházelo k tlakům na obnovení čtení zákona o reformě parlamentu, který od zamítnutí roku 1785 stagnoval. Ch. Fox přirovnával počátek Francouzské revoluce k britskému roku 1688, čímž se snažil dostat W. Pitta pod tlak.⁷⁹ Na politické scéně se objevili Radikálové požadující okamžitou změnu konstituce. W. Pitt však k podobné kroku nesáhl.

Ve Francii v letech 1789-1791 vládlo Národní shromáždění, které přijímá nové zákony o rušení cel vně státu, konfiskace církevního majetku aj. Do Velké Británie byl poslán

---

⁷⁴ REILLY 1978, 171

⁷⁵ HAGUE 2005, 247

⁷⁶ DOČEKALOVÁ, Pavla – ŠVEC, Kamil a kol 2010, 185

⁷⁷ Tehdy princem z Walesu byl George Augustus Frederick, pozdější král VB jako Jiří IV.

⁷⁸ HAGUE 2005, 269

⁷⁹ REILLY 1978, 187

Charles Talleyrand, který se v dubnu 1782 setkal s Pittem a měl dohodnout závazky zajišťující neutralitu Velké Británie.⁸⁰ W. Pitt na dohodu nepřistoupil a Ch. Talleyrand byl vyhoštěn ze země.

Sám W. Pitt stál názorově proti francouzské revoluci, byl za zachování konstituce v současné podobě. Zároveň souhlasil s Burkeovými spisy Úvahy na protifrancouzské téma, které nese počátky ideologického základu konzervatismu.⁸¹ Taktéž se obával domácí revoluce, whigovskou opozici lobující za Revoluční Francii, proto označil za nevlasteneckou.⁸² Opozice se na druhou stranu vzhledla v knize Práva člověka od Thomase Paina.⁸³

Začátkem roku 1793 vstoupila Británie do války s Francií po jejím napadení Belgie. Od vytvoření první koalice vytrvala Británie jako jediná ve válce až do obsazení Paříže, vyjma krátké přestávky po míru z Amiens v roce 1802.⁸⁴

Vedení války však bylo finančně pro Pittovu vládu nesmírně náročné. Jelikož několikrát bojovala proti Francii osamocena, navíc přispívala svým koaličním partnerům, tak roku 1799 zavádí W. Pitt poprvé v britské historii daň z příjmu.⁸⁵ Ta silně oslabilu dělnickou třídu, naopak třída finančníků si velmi polepšila a stala se pilířem toryů.

S Velkou francouzskou revolucí se pojí v dějinách Británie téma Irů a Wolfa Toneho.⁸⁶ Ti se snažili ve svém boji za nezávislost získat podporu právě revoluční Francie. Na jaře 1794 došlo ke schůzce W. Toneho s francouzským agentem Williamem Jacksonem a navázání prvních kontaktů.⁸⁷ Sílicí nacionalismus a touha po odtržení rostla a vyvrcholila v Irské rebelii v roce 1798. Právě zde udělal Napoleon jednu ze svých válečných chyb. Kdyby na Británii zaútočil přes Irsko a pomohl tak rebelům, mohl dosáhnout větších úspěchů. Takto bylo irské povstání tvrdě potlačeno, vůdci byli uvězněni, a W. Tone spáchal sebevraždu.

---

⁸⁰ REILLY 1978, 194

⁸¹ DOČEKALOVÁ, Pavla – ŠVEC, Kamil a kol. 2010, 183

⁸² JOHNSON, Paul. Dějiny anglického národa. Řevnice: Rozmluvy, 2001, 200

⁸³ Thomas Paine byl britský revolucionář a filozof, který byl zastáncem radikalismu. Navrhoval socialistické reformy pro Velkou Británii. Ze země uprchl a tvořil ve Francii, kde se stal girondistou a byl následně zvolen i do Francouzského Národního shromáždění a po jakobitském převratu byl vězněn.

⁸⁴ MORTON, Arthur Leslie. Dějiny Anglie. Praha: Svoboda, 1950, 263

⁸⁵ JOHNSON, Roy. Gladstone: Portrét politika viktoriánské Anglie, edice Portréty. Praha: PROSTOR, 2000, 135

⁸⁶ Wolf Tone, vlastním jménem Theobald Wolfe Tone, byl hlavním představitelem revolucionářů v Irsku a zakládajícím členem republikánské skupiny United Irishmen.

⁸⁷ MOODY–MARTINA kol. 2012, 174

2.6. Rezignace a závěr vlády

Celé další období Pittovy vlády bylo zaměřeno na vedení války s Francií, která trvala, s výjimkou na zmíněný mír z Amiens, až do konce jeho vlády. I přes několikeré snahy o ukončení války, Francie stále vytrvávala ve válečném stavu, jako například v létě 1797.⁸⁸ Emancipace katolíků se W. Pittovi jevila během vlády Jiřího III. jako nereálná, ač jeho názor byl odlišný a určité pravomoci chtěl římským katolíkům poskytnout.⁸⁹ Přeci jen se však Pitt pokusil ukončit Irskou otázku a to zákonem Act of Union, čímž roku 1800 připoutal Irsko k Velké Británii, díky čemuž tak ukončil personální unii a nový stát se od dne 1. ledna 1801 jmenoval Spojené Království Velké Británie a Irska.

Rozepře krále a W. Pitta se netýkaly pouze Irské otázky, ale také válečné strategie Velké Británie. W. Pitt chtěl napadnout španělské přístavní město Ferrol, s čímž král razantně nesouhlasil. W. Pitt tak požadoval ukázání britské síly.⁹⁰ Nicméně jeho konzervativní pohled na neohroženou moc krále ho donutil k rezignaci, kterou král přijal. Novým ministerským předsedou se stal Henry Addington na dobu tří let.

Mezitím se stále prohluboval britský dluh, tak byl H. Addington nucen zdvojnásobit daň z příjmu. Krátký mír z Amiens znamenal pro Británii chvíli klidu. W. Pitt se přesunul do opozice a tvrdě kritizoval postupy Addingtonovy vlády. Jeho vláda byla slabá, navíc silící kritika jak ze strany W. Pitta, tak ze strany Foxe neutichala. H. Addington rezignoval na svůj post v dubnu roku 1804.

Na místo premiéra opět nastoupil W. Pitt, nicméně jeho pokus o složení širokého vládního spektra nevyšel. H. Addington a jeho přívrženci šli do opozice, stejně tak učinil Ch. Fox. Pittova druhá vláda již byla chatrná, podobně jako jeho zdraví. Předchozích osmnáct let ve službě státu ho stálo mnoho sil a na jeho druhé vládě to bylo zřetelné. Navíc zemi přebíral opět ve válečném stavu s Francií, nyní pod vedením Napoleona.

W. Pitt zároveň ztrácel na oblibě. Nebyl to válečný politik, jakým se ukázal být Churchill. Byl to ekonom, který povznesl britskou správu na úroveň moderního státu. Ač Admirál Nelson se svou flotilou spasil britskou armádu a celý národ u Trafalgaru,

---

⁸⁸ REILLY 1978, 274

⁸⁹ HAGUE 2005, 482

⁹⁰ HAGUE 2005, 476

Pitt byl již obyvatelstvem vnímán jinak. Po bitvě u Trafalgaru pronesl jednu ze svých nejslavnějších řečí:

„I return you many thanks for the honour you have done me; but Europe is not to be saved by any single man. England has saved herself by her exertions, and will, as I trust, save Europe by her example.“⁹¹

W. Pitt zemřel v úřadě dne 23. ledna roku 1806. Po jeho dlouhém období vlády přišlo pro Velkou Británii období vládní nestability, kdy se do konce Napoleonských válek vystřídali v předsednickém křesle čtyři muži, z nichž tři byli následovníka Pitta – tedy toryové.

3. Benjamin Disraeli

3.1. Dětství a studium

Nejstarší syn Izáka d'Israeliho byl pojmenován po svém dědečkovi – Benjamin. Jak jméno napovídá, Benjamin Disraeli měl židovské kořeny. Příchod jeho otce do Londýna byl možný kvůli petici Lorda Fairfaxe na návrat izraelského lidu a Oliver Cromwell ji přijal, což následně král Karel II. potvrdil. Na konci 17. století se tak v Británii začala opět tvořit menšina Izraelitů. A z ní nakonec i dne 21. prosince 1804 vzešel B. Disraeli. Jeho otec byl spisovatelem, poté kompilátorem.

Mladý B. Disraeli byl poslán do evangelické školy, kde pod vedením Johna Potticaryho neměl nejjednodušší studium. Jako jediné židovské dítě byl nucen stát při závěrečných zpěvech křesťanských písní úplně vzadu, na hanbě.⁹² Již jako student se touto diskriminací zabýval, odmítal přistoupit na variantu, že je jako Žid jiný a na svou národnost zůstal hrdý. Což se nedalo říct o jeho otci, který vedl s židovskou obcí v Londýně několikrát spory. Jeho mladší bratr byl poslán na prestižní školu do Winchesteru. Nejstaršímu synovi byla navrhována škola v Etonu, nicméně jako třináctiletý byl přesunut do školy Higham Hall kněze Cogana, kde přestoupil na křesťanskou víru. Spory se mu však nevyhnuly, byl osočován za kacíře, ve škole nepřijat a po dvou letech jí opustil.

---

⁹¹ REILLY 1978, 337

⁹² HIBBERT, Christopher. Disraeli: A personal history. Londýn: HarperPerennial, 2005, 8

B. Disraeli se pustil do ročního samostudia, zahrnujícího materiály Démosthena, Cicera, Ignáce z Loyoly, svatého Františka a W. Pitta ml. Mimo studium začal pracovat v advokátní kanceláři na Frederikově náměstí, společenský život trávil na večercích svého zaměstnavatele. Jeho životním stylem se stal dandysmus,⁹³ který dával okázale najevo. Velkou inspiraci sbíral i na večercích se svým otcem a nakladatelem Johnem Murray,⁹⁴ kam chodívali i spisovatelé a básníci. Předtím než opustil advokátní kancelář, setkal se v ní s Johnem Diston Powlesem, který ovládal finanční trh s jihoamerickými cennými papíry a zasvětil Disraeliho do oboru finančnictví.⁹⁵

Historie mladého B. Disraeliho je bohatá, obsahuje snahu o založení a vydávání deníku *The Representatives* pod nakladatelstvím Johna Murray, kvůli kterémuž strávil nějaký čas ve Skotsku, aby přesvědčil ke spolupráci Johna G. Lockharta, zetě Sira Waltera Scotta. To se mu také podařilo. Plány však zhatil krach na burze s cennými americkými papíry a B. Disraeli se dostal do dluhu sedmi tisíc liber.

Začal psát svou prvotinu, *Vivian Grey*, kterou vydal anonymně prostřednictvím Jane Austenové do rukou nakladatele Henryho Colburna roku 1826. Kniha měla pod svou anonymitou velký úspěch, nicméně po vyzrazení, že knihu sepsal dvaadvacetiletý mladík, nadšení opadlo a přeměnilo se v opovržení. Tato novela popisuje dětský sen proniknout do světa politiky, přes překážky ve vzdělávacím systému a náhled do britské politiky 20. let 19. století.

3.2. Přelom

Veřejná kritika dohromady s dluhy podlomily jeho psychické zdraví a odebral se do ústraní. Psychické problémy byly tak silné, že mu po 25. roku života začaly silně padat vlasy.⁹⁶ Na venkově napsal dvě satiry po vzoru Johnathana Swifta a román *Mladý vévoda*. V ústraní nemohl vydržet dlouho a vydal se na cestu po Evropě. Během svého cestování projel Francií, Itálií, Švýcarsko, Řecko aj., a uvážil, že literatura mu slávu

---

⁹³Dandysmus je životní program a styl, ve kterém se osoba snaží svým vystupováním vyniknout nad společností. Dandy, tedy člověk vyznávající tento styl, se nachází v rozporu mezi nudou a společenskými normami. Klasickým dandym v dějinách lidstva byl například spisovatel Oscar Wilde.

⁹⁴ V nakladatelství Johna Murray publikovali spisovatelé jako Jane Austen, Sir Arthur Conan Doyle, Lord Byron nebo Charles Darwin. Nakladatelství je funkční dodnes.

⁹⁵ MAUROIS, André. *Život Benjamina Disraeliho*. Praha: PROSTOR, 1997, 26

⁹⁶ HIBBERT 2005, 45

nezíská. Rozhodl se tedy na počátku 30. let 19. století, že se pokusí najít cestu do parlamentu.

Jak jsem zmiňoval v podkapitole První reformy v kapitole Williama Pitta, nový volební zákon do parlamentu přes hlasování neprošel. Roku 1830 byl novým premiérem zvolen whig Charles Grey, který nahradil zástupce toryů Arthura Welleseyho. Reformátoři v čele státu rozjeli nové jednání o redukcii volebních okrsků. A to v podobném znění, jako navrhoval W. Pitt ml., sebrání mandátů menším okrskům a přidělení mandátů větším. Stejný pokus byl vyvoláván mezi lety 1816–1820, nicméně zde se nachází podstatný rozdíl. Tehdy měla snaha o reformu kořeny z pracující třídy. Nyní vycházel ze třídy střední.

Celý problém ležel v rozložení obyvatelstva, které se v důsledku industrializace stěhovalo do měst, takže zástupci parlamentu byli stále méně zástupci lidu – myšleno ve smyslu, že zástupci venkova v parlamentu zastupovali čím dál tím méně lidu. Zákon o reformě se stal platným dne 7. června 1832 až na třetí pokus. Zákon také přinesl rozšíření volebního práva, ač jen o 220 tisíc voličů na 670 tisíc. Při celkovém počtu 14 milionů obyvatel se však toto rozšíření zdálo chudé.⁹⁷ Zákon byl však důležitý v tom, že převedl moc do rukou průmyslových kapitalistů ze střední třídy v průmyslových městech, čímž v podstatě vytvořil základy úspěchu liberální strany whigů, která v podstatě ovládala celé střední období 19. století.⁹⁸ Dělnická třída, tvrdě bojující za změnu zákona, však z toho žádný prospěch neměla, jak se ukázalo roku 1834, kdy vešel v platnost chudinský zákon. Ten dal najevo, že s whigy se dělnická třída mít lépe nebude. A třetí podstatnou rolí nového zákona bylo přerozdělení výkonné moci a rovnováhy mezi Horní a Dolní sněmovnou a králem. Dolní sněmovna získala větší moc na úkor lordů, protože zrušení statutárních měst přispělo k omezení kontroly aristokratů nad volbami do Dolní sněmovny. Stejně byl omezen i král, jehož moc od této doby stále klesala.

Období změn a rozporů ve společnosti tak bylo příhodným obdobím pro vstup Disraeliho do politiky. Všeobecné volby konané roku 1832 měli být jasnou záležitostí pro whigy. Disraeli se rozhodl kandidovat v High Wycombe, kousek od otcovského

---

⁹⁷ MORTON 1950, 290

⁹⁸ Mezi lety 1830–1885 bylo 9 whigovských vlád úřadujících 41 let, zatímco šest vlád Toryů úřadovalo let 14.

statku. Ač by bylo příhodné kandidovat za whigy, tak blíž měl Disraeli k toryům. Nicméně první volby absolvoval bez stranické příslušnosti jako nezávislý radikál. A neúspěšně. Získal 128 hlasů, což na dva whigovské kandidáty Colonele Greye (140) a Roberta Johna Smitha (179) nestačilo.⁹⁹ Velký neúspěch však zaznamenala většina toryů. Z celkových 658 členů sněmovny připadlo toryům pouhých 185, což byla nejkrutější porážka historie – propad o 70 míst, navíc ztráta postu ministerského předsedy Wellingtona a lídra Dolní sněmovny Roberta Peela.¹⁰⁰

Druhý pokus absolvoval B. Disraeli roku 1835 opět v High Wycombe a opět neúspěšně. Až smrt krále Viléma IV. v červnu 1837 mu nabídla novou příležitost.

3.2.1. Zformování Konzervativní strany

Události let 1834 a 1835 byly pro vývoj strany zásadní. Za prvé, Wellingtonovo odmítnutí premiérského křesla a navrnutí R. Peela přineslo Konzervativní straně jedenáct let vlády. Jeho pozice byla silná, snad jen obří revolta mohla jeho pozici svrhnout. Za druhé, znamenalo to nové volby. Strana měla čas a klid se zorganizovat a následující volby ovládnout. A za třetí, úspěch ve volbách. Získali sto křesel. Což bylo dost pro posílení sebevědomí a zároveň to byla možnost vládnout většinově. Tato konstelace dala vzniknout materiálu, který položil základy moderní britské Konzervativní strany – Tamworthskému Manifestu vydanému na konci roku 1834. V něm prohlašuje, že nebude akceptována samozvaná moc za prohlášení regenství, že strana bude obráncem soudnictví a nepřitelem zakázaných praktik či nespravedlivých rozhodnutí, zřekl se úzkoprsého přístupu k opozici, kterou bude respektovat. Vysvětlil povahu strany, kteréž cíl je zachovat velké instituce státu a dále rozšiřovat základy, na kterých stojí.¹⁰¹ Zároveň se zavázal k dodržování nového volebního zákona z roku 1832, který musí dodržovat všichni ministři jeho strany a zároveň respektovat neodvolatelnost ústavy.¹⁰² Co však úplně manifest neobsahoval, tak byla zmínka o postoji ke katolíkům, který jak známo byl z toryovské strany kritický a samotný R. Peel byl v opozici vůči přijetí Emancipační aktu katolíkům v roce 1829.¹⁰³

---

⁹⁹ DICK, Leonard. *The Great Rivalry: Gladstone and Disraeli*. Londýn: I.B.Tauris, 2016, 14

¹⁰⁰ BLAKE, Robert. *The Conservative Party from Peel to Major*. Londýn: Heinemann, 1997, 11

¹⁰¹ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 204

¹⁰² BLAKE 1997, 40

¹⁰³ Dokonce byla založena frakce Ultra Tories, která byla vytvořena ve 20. letech 19. století a tvrdě vystupovala proti emancipaci katolíkům.

V tom samém roce, kdy byl zveřejněn Tamworthský manifest, vstoupil ve Velké Británii v platnost zákon o zrušení otroctví po celém území a připadajících koloniích. Předcházející rok byl významný v podepsání zákona O Irsku, které se v toryovských tradicích vypořádalo s venkovským neklidem a násilím.

Zásluhou Lorda Lyndhursta se Benjamin Disraeli připojil ke Konzervativní straně. Na jedné z večeří s Lordem se setkal s mladým státním podtajemníkem – Williamem Gladstonem, který byl již několik let toryovským členem parlamentu.¹⁰⁴ Vstup ke konzervativcům byl dovršen roku 1836, kdy byl Disraeli přijat do Carlton Clubu, svatyně toryů (nyní již konzervativců).¹⁰⁵ Volby roku 1837 tedy byly pro Disraeliho třetí šancí proniknout do parlamentu. Možnost získání poslanecké imunity pro něj byla klíčová, jeho dluhy sahaly do výše 20 tisíc liber.¹⁰⁶ Třetí všeobecné volby dopadly již pro B. Disraeliho příznivě, jako kandidát za Konzervativní stranu se umístil na druhém místě se ziskem 668 hlasů za Wyndhamem Lewisem ze stejné partaje ve volebním okrsku Maidstone v Kentu.

3.3. Člen parlamentu

Nový parlament se sešel poprvé od červencových voleb až 15. listopadu 1837 v prozatímních prostorech,¹⁰⁷ B. Disraeli svou první řeč pronesl 7. prosince téhož roku. Jako jeden z mála prvních poslanců si zvolil kontroverzní téma, urážku irského člena parlamentu a nacionalistu Johna O'Connella. Od té doby volil v parlamentu na několik měsíců zdrženlivější taktiku, než se naplno stal aktivním, výřečným poslancem. Jeho vystupování bylo radikálnější než u většiny konzervativců. Kritizoval například Sociální zákon z roku 1834, který se týkal dělnické třídy, vystupoval proti tvrdému potrestání demonstrantů z roku 1839. Londýn však zdaleka neřešil členství B. Disraeliho v parlamentu. Řešila se blížící se korunovace královny Viktorie, která se stala královnou po smrti Viléma IV. Korunovace proběhla v červnu 1838. Ministerským předsedou byl královnin oblíbenec a whig, Lord Melbourne.

V roce 1839 si Benjamin Disraeli vzal vdovu po W. Lewisovi, se kterým se společně dostal před necelými dvěma lety do parlamentu.

---

¹⁰⁴ DICK 2016, 17

¹⁰⁵ Carlton Club byl založen roku 1832 a sídlí v Londýně na St. James's Street. Vykonával svou hlavní funkci po 35 let, funguje do dnešní doby (členy se stali i Margaret Thatcher nebo David Cameron)

¹⁰⁶ DICK 2016, 18

¹⁰⁷ Westminsterský palác totiž dne 16. října 1834 zčásti vyhořel.

Lord Melbourne, který se věnoval více činností královna Sekretáře, jelikož ho pojil s královnou silný vztah a na povinnosti ministerského předsedy mu nezbýval čas, nabídl svou rezignaci v květnu 1839. Královna Viktorie pověřila R. Peela sestavením nové vlády, ten však na její žádost nepřistoupil. Problém byl v obsazení královna komornictví, jelikož všichni byli whigové a R. Peel požadoval, aby byli všichni nahrazeni konzervativci, což zase odmítala královna.¹⁰⁸ Královna tak udržela Lorda Melbournu u vlády další dva roky, kdy vláda padla po porážce ve volbách v roce 1841. Mezi 367 zvolenými konzervativci (v kombinaci Anglie, Walesu, Skotska a Irska) nechyběl i B. Disraeli, tentokrát kandidující za Shrewsbury. R. Peel se stal ministerským předsedou a sestavil čtrnáctičlenný kabinet, mezi který se B. Disraeli nedostal. Odcestoval do Paříže se svou ženou, kde získal kontakty na krále Ludvíka Filipa, se kterým navázal politické pouto.¹⁰⁹

3.3.1. Robert Peel a rozštěpení Konzervativní strany

Peelova vláda byla úspěšná, zahrnovala pět (budoucích i minulých) ministerských předsedů, podařilo se jí prosadit Bankovní zákon, či stanovení hranic Maine a Oregonu s Kanadou. Celkově toto období přispělo k harmonickým vztahům s USA, které vydržely po celou zbylou druhou polovinu 19. století. Vláda řešila i dělnický problém a s ním spojenou anglickou lidovou chartu,¹¹⁰ jejíž požadavky byly nakonec zamítnuty. I tak však Peelova vláda vydala zákony na obranu práce – například zákaz dětské práce pod devět let.¹¹¹ Publikace Sybil aneb dva národy, kterou B. Disraeli vydal roku 1845 se právě sociální otázkou zabývá. Benjamin Disraeli nepopisuje problém růstu nacionalismu, jak by mohl název napovídat, ale problém vztahu mezi dělníkem a kapitalistou.

Roku 1842 Peel nahrazoval whigovské schodky přísným konzervativním pořádkem a zároveň zaútočil na nepřehlednou síť nepřímých daní a obnovil tak Pittovu daň z příjmu.¹¹² Robert Peel se také snažil vypořádat s Irskou otázkou, ačkoliv neúspěšně. Cynicky se k Irské otázce stavěl B. Disraeli, o čemž vypovídá jeho citace: „To, že vaše

---

¹⁰⁸ DICK 2016, 45

¹⁰⁹ Tato známost nakonec byla Disraelimu k ničemu, jelikož revolucí 1848 byl král svržen.

¹¹⁰ Anglická lidová charta pochází z roku 1837, pochází z kruhu Asociace londýnských dělníků a měla již politické nároky – větší zdanění bohatých, zkrácení pracovní doby atd. Vedl ji William Lovett.

¹¹¹ HANUŠ, Jiří. Historie moderní doby: Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19. století. Brno: Barrister&Principal, 2004

¹¹² JENKINS 2000, 135

obyvatelstvo trpí hladem, chybí mu jakákoliv aristokracie, máte cizí církve a k tomu všemu nejslabší exekutivu na světě, to je jen vaše otázka, otázka Irska.“¹¹³

R. Peel navrhoval dotování irských vysokých škol, nehledě na vyznání studentů. Například katolické škole v Maynoothu slíbil dotaci v hodnotě 26 tisíc liber, odpor k tomuto slibu v jeho straně byl značný a také byl tento návrh ve třetím čtení nepřijat. Politickou kariéru Peelovi ukončily Obilné zákony.¹¹⁴ Roku 1842 snížil celní sazbu na obilí, v dalších letech probíhali diskuze nad tím, zda nezrušit sazby úplně. Roku 1845 po vypuknutí irského hladomoru změnil R. Peel své dříve úplně opačné názory. Ač tím šel proti názorům své vlastní strany a k prosazení zrušení mu pomohla podpora whigů. Nicméně Peelův rozchod s konzervativním protekcionismem vedl k rozštěpení strany. Revoltu proti Peelovi vedl Lord George Bentinck s B. Disraelim a Edwardem Smith-Stanleyem. Pro zrušení Obilních zákonů zvedlo roku 227 whigů, z Konzervativní strany vyjádřilo souhlas s lídrem Pittem 112 členů, zatímco 242 hlasovalo v čele s Lordem Bentickem a B. Disraelim proti.¹¹⁵ Dne 25. června 1846 byly s definitivní platností Obilné zákony zrušeny, čtyři dny na to R. Peel rezignoval a novým ministerským předsedou byl zvolen Lord John Russel ze strany whigů.

Knihy Coningsby a Sibyl aneb dva národy napsané B. Disraelim v kritických letech byly směřované proti R. Peelovi a jeho „nekonzervatismu“ a celkově ovlivnily politický program nové strany. Jako hlavní bod programu byla vytyčena sociální politika a zdůraznění dvou národů, a to bohatých a chudých. Z toho pramenila podpora dělnické třídy pod dohledem paternalistické společnosti, kdy výše postavený měl povinnost vůči níže postavenému. Tedy že aristokracie má být štedrá, pružná k tomu, aby našla sociální kompromis. Aristokracie nesmí připustit utrpení lidu, které by vedlo k sociální revoluci. Tento politický program se dá definovat také jako pragmatismus.

Pojítkem mezi Williamem E. Gladstonem a B. Disraelim byl právě lídr Konzervativní strany Robert Peel, který měl oba mladé politiky pod svými křídly. Byl to právě on, kdo přeměroval W. Gladstona ze zatvrzelého a zpátečnického torye na liberálního, centristického politika. Na B. Disraeliho takový vliv neměl, samotný R. Peel mu byl

---

¹¹³ BLAKE 1997, 50

¹¹⁴ Obilné zákony byly přijaty po konci napoleonských válek, kdy zákon uvalil vysoká cla na dovážené obilí, když domácí cena obilí klesla pod 80 šilinků za 36 litrů obilí (1 bušl). Zákon měl chránit majitele půdy před laciným importem. V roce 1828 byl zákon nahrazen plovoucí celní sazbou.

¹¹⁵ DICK 2016, 59

politicky odvrácen. Nicméně mu otevřel dveře k vedení strany, když z něj Disraeli dokázal udělat oběť a prosadit svůj vlastní konzervativní politický program.

3.3.2. Nová Konzervativní strana

Volby z roku 1847 skončily politickým patem. Převahu získaly whigové součtem 325 křesel, přičemž konzervativci získali jen o čtyři méně. Nicméně strana byla stále rozštěpená a dále v ní působili takzvaní Peelites,¹¹⁶ kteří získali ze 89 křesel z 321.¹¹⁷ R. Peel se již v politice tolik neangažoval, byl více v pozadí a nechtěl stát v čele frakce Peelites v jejím budování opoziční strany. Mezi její hlavní předáky patřily W. Gladstone a Henry Goulburn.

Konzervativní stranu, spíše však protekcionistickou frakci, necelé dva roky vedl Lord Bentick, než zemřel na srdeční mrtvici. Vedení strany se chtěl ujmout B. Disraeli i E. Stanley, vítězně z toho však vzešel E. Stanley. Jedním z faktorů bylo, že se B. Disraeli netěšil podpoře z vlastní strany, která v něm viděla zahraniční, židovskou hrozbu.¹¹⁸

Vládu Lorda Russella komplikovalo nejen rozložení sil v parlamentu, nestabilní vláda ale i Velký Irský hladomor trvající až do roku 1849.¹¹⁹ Posledním faktorem, který vedl k Russellově rezignaci bylo uznání převratu Napoleona III. ve Francii bez vědomí královny, a to kvůli strachu z francouzské invaze na Britské ostrovy.¹²⁰ Jeho vláda tedy skončila v únoru 1852, královna pověřila sestavením vlády Lorda Stanleje, kterému mezitím připadl titul 14th Earl of Derby po smrti jeho otce.

Derby se tentokrát nezaměřil na získání podpory Peelites, ale obrátil se na Palmerstona, který byl nejkonzervativnější ze všech whigů. Jeho požadavky však nebyli pro nového předsedu přípustné,¹²¹ zároveň si královna nepřála Palmerstona ve funkci ministra zahraničí, o kterou měl jako jedinou Palmerston zájem.¹²² Derby tak musel sestavit vládu jen z konzervativců. Disraeli si v nové vládě dělal nároky na pozici Hlavního tajemníka zahraničních záležitostí. Nicméně mu byla přidělena pozice předsedy House of Commons a zároveň Tajemníka státní pokladny. Volby v červenci 1852 vládu

---

¹¹⁶ Peelites byli stoupci odejitého předsedy Roberta Peela

¹¹⁷ BLAKE 1997, 72

¹¹⁸ HIBBERT 2005, 187

¹¹⁹ Hladomor v Irsku vypukl v roce 1845, který zapříčinila neúroda brambor, které tvořily primární irský zdroj potravy a zároveň hospodářská nemohoucnost a neochota Irům pomoci.

¹²⁰ DICK 2016, 79

¹²¹ Lord Palmerston požadoval odvrácení nové vlády od protekcionismu a chtěl v kabinetu několikrát zastoupení dalších Whigů.

¹²² JENKINS 2000, 121

nikterak neposílily, obě dvě hlavní strany zůstaly poměrně na svém, kdy mírnou většinou disponovali konzervativci. Bylo to však Pyrrhovo vítězství, jelikož frakce Peelitů, stále ve volbách kandidující za konzervativce se stále více názorově blížili k whigům.

Působení vlády záviselo na rozpočtu, který v prosinci téhož roku měl předložit B Disraeli. Ministři očekávali ústupky ve třech směrech – půda, cukr a plavba, tedy podporu volného obchodu, který nastolila již vláda W. Pitta a dále vlády R. Peela a Lorda Russella. Nicméně snížení jednoho, musí zákonitě přinést zvýšení druhého. Disraeli se rozhodl snížit daň na slad, chmel a čaj. Chtěl zavést větší daně z příjmu, hranici daně z příjmu 150 liber snížil již na příjem 100 liber a zároveň měl v plánu zavést daň z příjmu pro Iry, která zatím neexistovala.¹²³ Návrh rozpočtu a změn se však v parlamentu neseťkal s pozitivním ohlasem, nově formovaná koalice whigů a Peelites ho dne 16. prosince 1852 odmítla 305 hlasy proti 286 a následující den Derby oznámil demisi vlády.

3.3.3. Krymská válka a Palmerstonova epizoda

Ztělesněním zahraniční politiky byl mezi lety 1830–1865 Lord Palmerston. Tato politika měla za cíl udržení rovnováhy na kontinentě, nezapojování se do větších konfliktů a zabránění jakékoliv mocnosti získat nadvládu. Pozoruhodné je, že jeho politika byla nakloněna Rusku – zrada vůči Polákům v boji proti Rusům, stejně tak zrada vůči Dánům v roce 1864, podpora ruského vojska k potlačení maďarského povstání a uznání Napoleonova režimu v roce 1851 vyšlo z jeho rozhodnutí a války v Číně také. Sřtět s Ruskem se však po roce 1850 jevil jako nevyhnutelný, Rusko ohrožovalo Británii ve dvou směrech. A to u Turecka a u Indie. Akutnějším problémem se stalo pronikání Ruska na jih do Turecka, ze kterého se roku 1853 vyvinul konflikt označovaný jako Krymská válka.

Nicméně Lord Palmerston se v prosinci 1852 ministerským předsedou nestal, královna jmenovala Lorda Aberdeena (George Hamilton-Gordon), který sestavil vládu tvořenou koalici whigů, Peelites a Radikálů.¹²⁴ Lord Aberdeen nebyl příznivcem vstupu Anglie do konfliktu mezi Ruskem, Osmany a Francouzi, kteří získali správu nad křesťanskými

---

¹²³ DICK 2016, 83

¹²⁴ Členy vlády byli mimo jiné lord Palmerston jako ministr pro domácí záležitosti, která jej jako ministra zahraničí nechtěla, Gladstone jako ministr financí, který ze svého rezortu dodal na významu úspěšným předložením rozpočtu v roce 1853, syn Roberta Peela Frederick či lord John Russell.

kostely v Jeruzalémě. V politickém spektru převládl názor na ochranu demokracie a průmyslové revoluce v Evropě, a tak byla válka chápána pozitivně. Jediná opozice přišla ze strany Johna Brighta a Richarda Cobdena, politiků z řad Radikálů¹²⁵

Válka však pro Anglii pozitivně neskončila, pod vlivem válečného zpravodaje William Howard Russella z deníku *The Times* docházelo k podezření na špatné politické vedení války.¹²⁶ Roku 1855 byla zřízena v parlamentu komise na zhodnocení organizace Anglie ve válce, což vzal Lord Aberdeen jako vyjádření nedůvěry a rezignoval. Nová vláda, kterou konečně dostal na starost Lord Palmerston se ustavila 6. února téhož roku. Jeho hlavním cílem bylo co nejvíce zamezit vstup Ruska do Evropy, což se mu pomocí mírových smluv a neutralizováním úžin povedlo. Aféra, která vedla k Druhé opiové válce, znamenala nové volby v roce 1857, v nichž Lord Palmerston s whigy snadno zvítězil. Z vlády se však netěšil dlouho, po Orsiniho aféře ve Francii se jal návrhu,¹²⁷ kdy ze spiknutí hodlal v definici britského práva z přečinu udělat těžký zločin. V prvním čtení návrh prošel i s hlasy konzervativců, ve druhém čtením pak konzervativci hlasovali proti a návrh zákona byl zamítnut 234 hlasy ku 215 a Palmerston rezignoval spolu s celou vládou.¹²⁸ Královna poslala pro Lorda Derbyho a ten sestavil svou druhou vládu.

3.3.4. Vznik Liberální strany a konzervativci v ústraní

B. Disraeli byl v Derbyho vládě obsazen do stejných pozic, jako v roce 1852. Více než ministerstvu financí (představil jeden rozpočet, který navíc předpřipravil jeho předchůdce Sir George Cornwall Lewis)¹²⁹ se věnoval zákonodárství v Dolní sněmovně parlamentu jako její předseda. Prosazením India Bill, který poškozoval Východoindickou společnost a rušil funkci President of the Board of Control,¹³⁰ kterého nahradil post Sekretář pro stát Indie. Zároveň se mu podařilo vyřešit Židovskou otázku v parlamentu opravňující Židy zasedat ve sněmovně, což bylo zvláště těžké prosadit ve

---

¹²⁵ MORTON 1950, 304

¹²⁶ WILLIAMS–RAMSDEN 1990,269

¹²⁷ Orsiniho aféra byla událost ze dne 14. února 1858, kdy se Thomas Orsini s dalšími italskými nacionalisty a anglickými radikály pokusil spáchat atentát na francouzského panovníka Napoleona III.

¹²⁸ DICK 2016, 108

¹²⁹ DICK 2016, 113

¹³⁰ Byla to řídicí funkce celé společnosti, která byla napojená na vládu.

vlastní straně. Navíc se mu podařilo prosadit zákon o novém volebním zákoně: přerozdělil 70 křesel putujících z menších do větších okrsků a hrabství.¹³¹

Se stavením vlády měl však Lord Derby těžkosti. Opět se pokusil navázat kontakty s Peelite, hlavně s vůdčí postavou Gladstonem, kterého chtěl mít jako jeden ze stavebních článků ve své vládě. Ten však odmítl, Derby tedy opět sestavil menšinovou vládu složenou jen z konzervativců, která vydržela v úřadě jeden rok a 111 dní. K rychlejšímu konci přispěla nově vzniklá aliance členů parlamentu z řad whigů, Peelitů a Radikálů, kteří vyjádřili vládě nedůvěru. Nově vzniklá koalice se ještě nenazývala Liberální stranou, nicméně etablovala své základní politické rysy: posílení moci parlamentu na úkor koruny, politika volného obchodu, snahu o rozšíření volebního práva a minimalizace státních zásahů do ekonomiky. Po volbách se Disraeli snažil získat podporu Palmerstona a třiceti jeho mužů pro sestavení většinového kabinetu konzervativců a konzervativních whigů. Ten to nicméně zamítl, měl již jiné politické ambice. A tak dne 6. června při zasedání 274 poslanců došlo ke spojení Russella a Palmerstona a vzniku Liberální strany.¹³² Utvořila se tak liberální vláda pod vedením pětasedmdesátiletého Palmerstona, která odstavila konzervativce na sedm let od moci.

Pro Konzervativní stranu přišly léta v opozici, kdy hlas a názory jejích hlavních představitelů nebyly slyšet. Hlavním předmětem sporu uvnitř strany bylo, jak představitelé ideje starého státu dokážou přijmout stát nový. Nekonzervativní většina ve volbách roku 1852 činila kolem 70 hlasů, v roce 1857 to bylo 140, v roce 1859 přišel pokles na 40, nicméně Liberální většina ve volbách v roce 1865 vzrostla na 60. To neznalo příznivé vyhlídky.¹³³

Palmerstonova vláda musela řešit od roku 1861 události v USA, kde probíhala občanská válka. Ve své podstatě šlo o modifikovanou formu boje, který začal v Evropě francouzskou revolucí. Dva hospodářské útvary, tedy průmyslové měšťanstvo a aristokratičtí vlastníci půdy, již dále nemohly fungovat vedle sebe a zároveň kooperovat.

V Anglii se na tento boj dívali jako na třídní boj a podporovali Sever i Jih podle přísně třídních měřítek. Téměř celá vládnoucí třída byla ideologicky pro jižní otrokáře, jelikož Sever blokoval jižní přístavy a znemožňoval tak dovoz bavlny do Lancashiru. Konečná

---

¹³¹ BLAKE 1997, 86

¹³² JENKINS 2000, 165

¹³³ BLAKE 1997, 94

porážka Jihu nakonec vedla k odstranění lancashirského monopolu a urychlila přesun těžišť britského průmyslu z Manchesteru do Birminghamu.¹³⁴ Právě bavlnářství bylo britským nejdůležitějším průmyslem, nicméně Velká Británie zůstala po celou dobu konfliktu neutrální, ač Gladstone navrhoval v parlamentu intervence, zvláště pro aféře „Trent“.¹³⁵

K intervencím nedošlo i díky rozmachu Pruska, které mělo za cíl anektovat část Dánska – Šlesvicko a Holštýnsko. Palmerston vyjádřil Dánsku podporu za zachování jeho celistvosti a integrity. V únoru 1864 však přeci jen Prusko v alianci s Rakouskem napadlo Dánsko, které zmiňované oblasti ztratilo a odmítalo to připustit. Ve Velké Británii došlo ke schůzi vlády, na které bylo oznámeno, že se Anglie do války nezapojí.

Volby v roce 1865 svedly naposledy proti sobě lídři Palmerston a Derby. Ačkoliv Palmerston dovedl Liberální stranu k vítězství, v čele vlády vydržel jen chvíli, dne 18. října téhož roku zemřel. V čele vlády ho nahradil naposledy John Russell. Jeho vláda však nebyla úspěšná, nepodařilo se mu prosadit rozšíření volebního práva, došlo k názorovému rozchodu nové strany na dva póly a moc byla po sedmi letech předána konzervativcům, a to nové, menšinové vládě pod vedením Derbyho a Disraeliho.

3.3.5. Třetí Derby-Disraeliho vláda

Disraeli, opět jako ministr financí a předseda Dolní sněmovny, učinil důležité rozhodnutí, když si na začátku nové vlády změnil svého asistenta. Ralph Earle, kterého Disraeli již považoval za nekompetentního, vystřídal Montague Corry, který vydržel jako Disraeliho pravá ruka až do konce jeho života.¹³⁶

Jak jsem zmiňoval výše, odříznutí od zásob bavlny pocházející z Jihu USA znamenaly pro Velkou Británii problémy. Nezaměstnanost v nejdůležitějším průmyslu státu změnilo uvažování konzervativních politiků v čele s Derbym. Nespokojenost lidí byla potřeba uklidnit, takže Konzervativní strana byla nucena udělat krok nevycházející z jejího politického zaměření. Nový zákon o reformě z roku 1867 z dílny Disraeliho je totiž nevídaně reformující. Zákon dával volební právo všem majitelům domů, ne však lidem, co bydleli v nájmu. Nedával také právo zemědělským a průmyslovým dělníkům,

---

¹³⁴ MORTON 1950, 307

¹³⁵ V listopadu roku 1861 došlo k únosu dvou diplomatů Konfederace z obchodní lodi Trent Velké Británie, která převážela poštu (Royal mail ship) když kapitán lodi San Jacinto pod správou USS Navy nařídil prohlídku a zatýkání lidí z lodi

¹³⁶ DICK 2016, 129

kteří nežili ve statutárních městech.¹³⁷ Zákon také půlil počet mandátů ze dvou na jeden pro menší okrsky a byly přiděleny novým, průmyslovým centrům. Další okrsky ztratily své mandáty kvůli korupci.¹³⁸

Neutichajícím problémem 19. století bylo pro Velkou Británii Irsko. V 50. letech měli Irové starosti o holé živobytí, národnostní otázka byla tedy po hladomoru odložena. V roce 1858 však bylo založeno Irské republikánské bratrstvo, též známí jako Feniáni.¹³⁹ Toto hnutí nemělo žádný politický, sociální program, zajímal je čistě nacionalismus.¹⁴⁰ Povstání bylo plánováno na rok 1865, kdy Irové chtěli využít příchodí Američany k revoltě vůči Velké Británii.

To se nepovedlo, povstání bylo odloženo na rok 1867, kdy již britská nadvláda byla pevná, povstání potlačeno a hlavní organizátoři skončili ve vězení. V Kanadě, tedy na jiném spravovaném území, bylo téhož roku zřízeno dominium.¹⁴¹

Celková zahraniční politika Velké Británie byla pod správou konzervativců postavena na principu nevměšování se, neuzavírání velkých aliancí a nezasahování do vnitřních záležitostí druhých států.¹⁴²

Lord Derby se dlouho potýkal se zdravotními problémy, které se na konci února ukázaly být neslučitelné pro výkon funkce předsedy. Takže jej dne 27. února 1868 nahradil Disraeli. Právě při své ceremonii a uvedení do úřadu navázal blízké kontakty s královnou, která v něm našla osobní i politické zalíbení. Což je zajímavé v kontextu, v jakém opovržení se na něj dívala po svrnutí Peela.¹⁴³ Jako předseda vydržel Disraeli necelý rok, jelikož se konaly v roce 1868 nové volby. V nich byla rekordní účast čítající 2 333 251 voličů, což je zhruba třikrát více než v předchozích volbách.¹⁴⁴ Ač krok o rozšíření volebního práva je nyní vnímán jako přelomový, v tehdejší době se zásluhy Konzervativní straně do volebních výsledků nepromítly, a tak svou první vládu sestavil

---

¹³⁷ MORTON 1950, 309

¹³⁸ BLAKE 1997, 105

¹³⁹ U vzniku tohoto uskupení stály osobnosti spojené s povstáním v roce 1848, James Stephens, John O'Mahony, John O'Leary a další.

¹⁴⁰ MOODY –MARTIN a kol. 2012, 202

¹⁴¹ Jako dominium je označován stát v rámci Britského impéria, který získal autonomii a právo na vlastní vládu, nicméně hlavou státu stále zůstal britský panovník. Název dominium pochází z žalmu a znamená panství.

¹⁴² WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 300

¹⁴³ HIBBERT 2005, 275

¹⁴⁴ BLAKE 1997, 105

William Gladstone a B. Disraeli se svou stranou přešel do opozice. Jedním z důvodů je i zvolení nového tématu, se kterým liberálové přicházeli do voleb. Prim hrála náboženská otázka, ve které chtěl W. Gladstone odloučit církev od státu a vyřazení protestantské církve z Irska, jelikož jí vnímal jako největší kořeny problému.

3.3.6. Opozice 1868–1874

Konzervativní strana byla na osm let odejita do opozice, otěže vlády převzala strana Liberální. A tato strana se ujala vlády s četnými progresivními změnami v duchu rozšiřování osobních svobod a liberalismu. Zákon o základním vzdělání vešel v platnost v roce 1870 a měl zajišťovat základní vzdělání všem dětem.¹⁴⁵ Dalším důležitým zákonem byl ten z roku 1872 o tajném hlasování, který chránil svobodu a bezpečí občanů před zastrašováním vedoucích či majitelů půdy. Tento zákon prošel velmi snadno, jelikož i vůdce strany konzervativců Disraeli dal svůj souhlas. Nicméně v Irsku tento zákon přinesl revoluci, už nebyli voleni kandidáti pouze ze stran liberálů či konzervativců, ale čím dál více hlasů obdrželi kandidáti nacionalistů z Home Rule League.¹⁴⁶

Zahraniční situace však ministerského předsedu W. Gladstona děsila. Nejdříve po konci Francouzsko-pruské války, když Prusové anektovali Alsasko-Lotrinsko. Ještě více jej však podráždil výsledek Vatikánského koncilu v roce 1870, kdy byla přijata deklarace o papežské neomylnosti.¹⁴⁷

Prosazování svých vlastních názorů bylo pro W. Gladstona těžké, jelikož neměl plnou podporu královny Viktorie, která by v úřadě raději viděla B. Disraeliho. Ten se však potýkal s jinými starostmi, jeho žena byla těžce nemocná, a ač byl členem parlamentu, tak se odebral více do ústraní. Napsal novelu *Lothair*, která se také stala bestsellerem.¹⁴⁸ Po smrti své ženy v prosinci 1872 se vrátil zpět do politického dění a vytvářel neustálý tlak na vládu liberálů. W. Gladstone neutichal se snahou o vyřešení Irského problému, otevíráním více vysokých škol pro katolíky. Jeho řešení bylo neobratné a poštvoval proti sobě všechny strany. Zákony neprocházely ani přes parlamentní převahu liberálů,

---

¹⁴⁵ DICK 2016, 144

¹⁴⁶ Strana Home Rule League měla jediný cíl, a to získat plnou autonomii pro Irsko.

¹⁴⁷ DICK 2016, 147

¹⁴⁸ Nikdy dříve se totiž nestalo, že by bývalý ministerský předseda Velké Británie napsal novelu.

jelikož mnoho z nich bylo zásadně proti Gladstonovým návrhům. W. Gladstone nabídl svou rezignaci, kterou královna Viktorie přijala a nabídla místo premiéra B. Disraelimu.

Ten však nehodlal udělat znovu chybu, že by vedl menšinovou vládu. Odmítl a nechal liberály ve vládě až do konce úřadu, kde se členové často střídali.¹⁴⁹ Tyto sváry nemohla přehlédnout britská společnost, která ve volbách v roce 1874 vynesla konzervativce do parlamentní většiny.¹⁵⁰

3.4. Premiér 1874–1880

Benjamin Disraeli v 69 letech konečně dosáhl toho, po čem toužil. Gladstonem narychlo zvolené datum voleb a jeho přehmaty (mimo zmiňované i hromadění moci, byl premiérem a zároveň ministrem financí), zvýšený počet voličů, reorganizace strany zcela pod Disraeliho vedením a památný projev v Manchesteru v dubnu 1872 – to byly čtyři hlavní důvody úspěchu konzervativců. Co se týče reorganizace strany, tak Disraeli zřídil Centrální kancelář Konzervativní strany a Národní Unii Konzervativních Asociací, která prakticky spojovala příznivce a všechny členy strany, i ty potencionální.¹⁵¹

V Disraeliho vládě zasedl například Edward Stanley,¹⁵² jako ministr zahraničí, ministrem financí byl Hugh Cairns a ministrem války byl Gathorne Gathorne-Hardy, kteří byli členy i minulé Disraeliho vlády, Richard Assheton Cross jako ministr vnitra, který byl spolu s B. Disraelim hybnou silou zákonodárství. Důležitým článkem vlády byl taktéž Markýz ze Salisbury, kterého si Disraeli obezřetně vybral jako svého nástupce.¹⁵³

První legislativní změnou nové vlády byl zákon o bohoslužbách z roku 1874, který zakazoval římskokatolické rituály a praktiky v Anglikánských kostelích.¹⁵⁴ Ač proti němu vystupoval W. Gladstone, zákon prošel a byl zaveden do zákoníku.¹⁵⁵

---

¹⁴⁹ BLAKE 1997, 123

¹⁵⁰ Konzervativci obsadili 350 křesel, liberálové 245 a členové Home Rule League 57

¹⁵¹ DICK 2016, 157

¹⁵² E.S. byl synem Lorda Derby, se kterým Disraeli vedl Konzervativní stranu.

¹⁵³ ENSOR, Robert C. K. England 1870–1914. Oxford: ClarendonPress, 1992, 32

¹⁵⁴ DICK, 161

¹⁵⁵ Tento zákon byl platný až do roku 1965, kdy byl odvolán.

3.4.1. Sociální reformy

Zmiňované rozšíření volebního práva roku 1868 přineslo konzervativcům velké zisky ve volbách roku 1874. B. Disraeli se na projevech před volbami vyjadřoval o sociální otázce a při svém vládnutí jim dostal. Začal řešit dělnické bydlení ve velkoměstech, zabezpečení dělnických svépomocných organizací.¹⁵⁶ Pevně bylo do zákoníku uvedeno taktéž rovnocenný vztah zaměstnance a zaměstnavatele při smlouvání kontraktu, zmírnění podmínek pro obdržení licence k podnikání. Všechny tyto změny byly představeny ve dvou zákonech.¹⁵⁷

3.4.2. Zahraniční politika

Od roku 1876 se hlavní oblastí zájmu Disraeliho stala zahraniční politika. Jeho agitací a vlivem došlo k myšlence na koupi akcií v Suez Canal Company od egyptského finančníka Khedive Ismaila. K odkoupení egyptských a zároveň i francouzských akcií došlo za přispění (4 miliony liber) Lionela de Rothschilda, vlastníka banky a dřívějšího člena parlamentu.¹⁵⁸ Nicméně Disraeli si nepočkal s půjčkou od Rothschilda na souhlas parlamentu, na což poté upozorňoval Gladstone. Koupí těchto akcií však vzrostl vliv Velké Británie na Blízkém Východě.

Královna Viktorie měla potřebu, vycházející ze závisti na císaře Rakouska-Uherska a nové Německé říše, stát se císařovnou Indie. Ta byla od roku 1857 po Indickém povstání a zrušení Východoindické společnosti plně britskou kolonií. Titul císařovny se povedlo prosadit B. Disraelimu dne 1. května 1876. Vlnu bouří uklidnil B. Disraeli dokumentem, ve kterém je zachováván titul královny Velké Británie pro záležitosti evropské a titul císařovny bude s jejím jménem užíván pouze pro věci indické.¹⁵⁹ Ač byla Viktorie císařovnou Indie, ale takzvaná část země "indická Indie" s řadou malých knížectví pod správu Anglie nespádala.¹⁶⁰

Konflikt, který v červenci 1875 vypukl v Bosně a Hercegovině vypadal zpočátku nevinně a oblastně. Nicméně proti povstání byli Turci nemohoucí, ekonomicky vyčerpaní, a tak konflikt přerostl do Bulharska. Situaci zhoršil vstup Rusů do války,

---

¹⁵⁶ HANUŠ 2004, 123

¹⁵⁷ DICK 2016, 162

¹⁵⁸ MAUROIS 1997, 213–214

¹⁵⁹ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 265

¹⁶⁰ FERRO, Marc. Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 339

kteří měli dva cíle – náboženský, jelikož měli blízko k Srbům, Bulharům a Rumunům, a ještě více poté cíl politický, vstup na Balkán a mít přístup do Středomoří. A to bylo pro Velkou Británii neakceptovatelné. Hrozilo, že by se přerušila stavba Suezského průplavu, potažmo spojení s Indií a Austrálií. Na šíření zpráv o masakru v Bulharsku se podílel i Gladstone, který vydal pamflet proti Osmanské říši v září roku 1876.¹⁶¹ Disraeli se však nemínil vzdát svého spojence a odevzdat Konstantinopol do rukou Rusů.

S tímto názorem se ztotožňoval i Lord Salisbury, který se zúčastnil Konstantinopolského kongresu na přelomu let 1876 a 1877. Zde však k dohodě nedošlo. Spory Ruska a Osmanské říše byly enormní, konflikt přerostl v dubnu 1877 ve válku, ve které bylo úspěšnější Rusko a po vítězství Rusů u Plevna Osmaní pouze ustupovali. Do konfliktu se vložily neutrální evropské mocnosti, a vliv Disraeliho přispěl k zastavení postupu Rusů a vzešel mír ze San Stefanu o dva roky později, který vyřizl z balkánských provincií Turecka nové státy, které nepřípadly do ruského vlivu.¹⁶²

Revizí smlouvy byl Berlínský kongres v červnu 1878 pod vedení Otty von Bismarcka. Na tomto kongrese zastupovaly Velkou Británii B. Disraeli, nyní Lord Beaconsfield, a Markýz ze Salisbury. Právě B. Disraeli a jeho snaha o co nejmenší ruské zisky a zmenšení území Bulharska hrály na kongresu hlavní roli. Podílel se na neutralitě Černé Hory, Srbska a Rumunska. Výstup kongresu byl vítězstvím hlavně pro B. Disraeliho, anektující pro Velkou Británii Kypr, ale také pro zástupce Rakouska-Uherska Gyulu Andrásyho, který pro svou monarchii získal Bosnu a Hercegovinu.¹⁶³

Oba dva zástupci Velké Británie se z Berlína vraceli do vlasti jako hrdinové, jelikož zařídili diplomatické vítězství na úkor Ruska. Pošramocení pověsti se mu však dostalo pro války v Afghánistánu a v Zuzulandu. Masakr v Kábulu na britském velvyslanectví byl chápán jako selhání Disraeliho politiky a bezpečnosti.¹⁶⁴

Mezitím již W. Gladstone osnoval svou cestu zpět k vládě. Jeho kampaň „Midlothian“ se kterou vlakem obrazil Británii od Liverpoolu po Edinburgh s dílčími zastávkami ve městech, neměla v britské historii obdoby. Žádný jiný britský politik se nikdy takto na

---

¹⁶¹ In DICK 2016, 167

¹⁶² In MORTON 1950, 305

¹⁶³ Obě dvě anektované oblasti se zároveň staly v budoucnosti místy sváru. Bosna a Hercegovina byla rozbuškou první světové války, na Kypru stále existuje zelená linie, oddělující Turky a Kypřany.

¹⁶⁴ In ENSROR 1992, 63

předvolební kampaň nezaměřil.¹⁶⁵ Tato kontaktní kampaň mu v kombinaci s neúrodou farmářů přinesla neuvěřitelný výsledek ve volbách, kdy získal o sto tři křesel víc, než v předchozích volbách, zatímco Konzervativci o všechna tato křesla přišli.

3.4.3. Závěr vlády

Disraeliho zdraví již bylo velmi podlomeno, již královna Viktorie nechtěla, aby vůbec odcestoval na Berlínský kongres.¹⁶⁶ Aktivní politika i v pozdním věku ho stála mnoho sil, ačkoliv vedl svou stranu do zmiňovaných voleb, tak ideologickým vůdcem již byl pozdější Lord Salisbury. I tak však ještě vedl svou parlamentní opozici v lednu 1881. Poté se však odebral do ústraní a dne 19. dubna 1881 zemřel.

Konzervativní stranu převzal, jak už jsem zmiňoval výše, Lord Salisbury. Vedl svou stranu celkem do pěti voleb, z nichž tři snadno vyhrál a dvě byly pouze marginální porážky, ze kterých Liberální strana nic nevytěžila.¹⁶⁷

4. Winston Churchill

4.1. Studium a armáda

Winston Churchill se narodil dne 30. listopadu 1874, v době, kdy byl ministerským předsedou Velké Británie B. Disraeli. Byl potomkem britských aristokratů,¹⁶⁸ jeho otec byl téhož roku zvolen do sněmovny parlamentu za konzervativce. Nicméně roku 1877 odcestoval s rodinou do Dublinu, jelikož jeho děd byl jmenován místokrálem v Irsku.¹⁶⁹ Studoval školu svatého Jiří v Ascotu, poté chodil v letech 1888–1892 do školy v Harrow.

V létě roku 1892 padla konzervativní vláda v čele s Lordem Salisburyem, vlády se ujal naposledy W.Gladstone. Otec W. Churchilla Randolph byl za své reformní názory vyloučen z Konzervativní strany. Zároveň se mladý Winston rozhodl ukončit své studium, ve kterém nebyl zrovna úspěšný. Začal se tedy připravovat na zkoušky do armády, které dvakrát neúspěšně skládal ve škole v Harrow. Třetí již neskládal na internátní škole, ale ve speciálním kursu. V něm byl úspěšný, ač se o osmnáct bodů

---

¹⁶⁵ DICK 2016, 176

¹⁶⁶ HIBBERT 2005, 340

¹⁶⁷ BLAKE 1997, 131

¹⁶⁸ Mezi ně patřil slavný vojevůdce John Churchill, či první hrabě Spencer.

¹⁶⁹ GILBERT, Martin. Churchill: Život. Praha: BB art, 2002, 21

nedostal k pěchotě, ale k jezdeckému na akademii v Sandhurstu.¹⁷⁰ Během dvou let se vypracoval na podporučíka 4. husarského pluku. S tímto plukem se zúčastnil misí ve Spojených státech amerických, kde pozoroval kubánskou válku o nezávislost, posléze v Indii. Jeho plány však byly jiné, chtěl být účastníkem bojů. To se mu vyplnilo v roce 1898, kdy se v Súdánu v Omdurmanu zúčastnil bojů s revoltujícími muslimy, kteří požadovali nezávislost. Zde také vynikl jeho talent, když se prokázal jako schopný válečný dopisovatel.¹⁷¹ O bojích v Súdánu také napsal knihu Říční válka.

Roku 1899 absolvoval plavbu do Kapského Města, odkud se měl přesunout do Ladysmithu. Nicméně následující den přišla zpráva, že právě u Ladysmithu Britové kapitulovali a podcenili tak bojovnost Búrů.¹⁷² V říjnu téhož roku tak vypukla 2. Búrská válka, které se W. Churchill přímo účastnil. Během války strávil čas i v zajetí. Z Jižní Afriky odcestoval dne 7. července 1900, i když v Africe se měly boje odehrávat ještě téměř dva roky. Právě zde byly vynalezeny Brity koncentrační tábory, Horatio Herbert Kitchener zde prokázal odvrácenou stranu imperialismu.¹⁷³

4.2. První léta v politice

Roku 1900, po příjezdu z Jižní Afriky, byl jmenován kandidátem ve volbách do parlamentu za obvod Oldham. Po vzoru svého otce se rozhodl kandidovat za Konzervativní stranu, jejichž mítinků se účastnil. Konzervativní strana vstupovala do těchto voleb v koalici s Liberální Unií, která vznikla roku 1886, poté co se frakce vedená Lordem Hortingtonem a Josephem Chamberlainem rozhodla opustit Liberální stranu.¹⁷⁴ Navíc strana vedená Lordem Salisburyem byla zkonsolidovaná, kandidování za tuto stranu tedy bylo pro W. Churchilla silně pragmatické. Což se potvrdilo v říjnu jeho zvolením.

Politická situace na přelomu století byla ve Velké Británii revoluční. Dne 22. ledna 1901, tedy pár měsíců po volbách, zemřela královna Viktorie. Na trůn nastoupil král Eduard VII. Dvě velké skupiny, konzervativci a liberálové, se dělily o politické kolbiště a střídaly se ve vládě. Toryové, strana církve a krále, měli silné pozice ve státních

---

¹⁷⁰ GILBERT 2002, 53

¹⁷¹ JOHNSON, Boris. The Churchill factor: How one man made history. Londýn: Hodder&Stoughton, 2015, 77

¹⁷² GILBERT 2002, 115

¹⁷³ JOHNSON 2001, 269

¹⁷⁴ BLAKE 1997, 159

úřadech, farách a statkářstvu. Na liberálech byl dosud znát jejich původ koalice whigů a radikálů. Jejich křídlo se opíralo hlavně o nové třídy průmyslové a obchodní.¹⁷⁵

Působení W. Churchilla v Konzervativní straně však nemělo dlouhého trvání. Rozpory s nastolenou ideologií vyplouvaly na povrch čím dál častěji. Jeho politika byla zaměřena na rozmach a pokrok sociálního zabezpečení a zdravotnictví. Zároveň se lišil s agendou konzervativců v přístupu k Búrům, kteří roku 1902 kapitulovali. Byl zastáncem pomoci africké zemi a poskytnutí určité autonomie.¹⁷⁶ S konzervativci se neshodl ani na reformě armády a názorově stál za Liberály.

W. Churchill byl velkým zastáncem volného obchodu, spatřoval v něm pozitivní smysl pro podobou celé světové ekonomiky. Proto v květnu 1903 došlo k další rozepři s jeho stranou, když byla v diskuzi celní reforma navržená Joseph Chamberlainem.¹⁷⁷ Tato reforma byla posledním faktorem, který ovlivnil W. Churchilla k přechodu k liberálům.¹⁷⁸

Samotná Balfourova vláda spěla ke svému konci. Několik přešlapů, jako bylo zavedení placených škol pod hlavičkou anglikánské církve, zlegalizování dovozu levných čínských otroků do Velké Británie, ho vedlo roku 1905 k rezignaci.¹⁷⁹ Přes vnitrostátní problémy se však této vládě musí přiznat úspěchy na mezinárodním poli, což potvrzuje uzavření Srdečné dohody s Francií roku 1904.

Nové všeobecné volby se konaly dne 12. února 1906 a naplno se v nich projevil přešlap vládnoucí Konzervativní strany. Liberálové získaly 377 míst, zatímco konzervativci v koalici s Unionisty pouze 157. Získané mandáty navíc nebyly vůbec jednotné, spíše se dají rozdělit na 109 Chamberlainovských, 32 Balfourovských a 11 ryze Unionistických, kteří stáli proti clům na jídlo a pět nestraníků.¹⁸⁰ To značí velký úpadek tradiční Konzervativní strany, jelikož její předsedou byl stále Arthur Balfour po rezignaci Lorda Salisburyho. Do parlamentu také podruhé v řadě pronikly zástupci Labour Part, a také 83 irských nacionalistů.

---

¹⁷⁵ THOMPSON, Malcolm. Fenomén Winston Churchill. Praha: Kořínek, 2006, 55

¹⁷⁶ GILBERT 2002, 152

¹⁷⁷ J. Chamberlain byl nejdříve radikálním liberálem, následně po rozštěpení strany přešel k Liberální Unii, se kterou byl v koalici s Konzervativní stranou ve vládě.

¹⁷⁸ THOMPSON 2006, 59

¹⁷⁹ BLAKE 1997, 172

¹⁸⁰ ENSOR 1992, 386

Tyto volby absolvoval W. Churchill již jako kandidát Liberální strany v severozápadním Manchesteru a volby vyhrál s počtem 1241 hlasů.¹⁸¹ V sestavené vládě získal W. Churchill místo podtajemníka pro kolonie. A jelikož tajemník Lord Elgin byl příslušníkem Horní sněmovny, byl Churchillův úkol osvětlovat koloniální záležitosti v poslanecké sněmovně. Měl tak přímý vliv na udělení autonomie pro Búry, o což usiloval již v roce 1902, a mohl se podílet na prostupování liberalismu britskými koloniemi, například v soudnictví.

V tomto období také propukly silné protesty sufražetek.¹⁸² Mírné metody boje za politickou akceptaci nebyly účinné. Protestující ženy napadaly však i příslušníky Liberální strany, kdy mnozí z nich byli i zastánci hlasovacího práva žen, jako například W. Churchill. Přes tyto nepříjemnosti navázal W. Churchill spojení s Davidem Lloydem Georgem, tehdejším ministrem obchodu.

4.2.1. Poprvé ministrem

Vláda Henryho Campbell-Bannermana byla rozpuštěna v březnu 1908, jelikož její předseda trpěl vážnou nemocí a byl tak nahrazen Herbertem Henrym Asquithem. Nový předseda vlády našel ve vládě opět místo pro třiatřicetiletého W. Churchilla, vystřídal totiž na ministerstvu obchodu D.L. George, který se stal tajemníkem státní poklady, tedy ministrem financí. V této funkci vedl sociální politiku, hlavně za ochranu zaměstnanců a za snížení nezaměstnanosti. V roce 1909 byl přijat jeho zákon Trade Boards, tedy zřízení komise pro řešení mzdových problémů zaměstnanců.¹⁸³ Zároveň W. Churchill usiloval o zřízení zprostředkovatelen práce pro nezaměstnané lidi, aby jim pomohli najít práci a zároveň pro zaměstnavatele, kteří shánějí zaměstnance.¹⁸⁴ Jeho sociální smýšlení vzal v potaz Asquith při sestavování nového kabinetu v roce 1910.¹⁸⁵ Byl jmenován ministrem vnitra a téhož roku W. Churchill vypracoval zákon o úrazech v dolech, zákon o pojištění pro případ nezaměstnanosti byl přijat v roce 1911. Konzervativní strana však nejvíce bojovala proti zákonu o národním pojištění, kdy vyšší třída měla přispívat na pojištění nižší třídy (tedy například i svých služebných), A. Balfour proklamoval, že tento zákon zničí odbory.

---

¹⁸¹ THOMPSON 2006, 66

¹⁸² Sufražetka je pojmenování radikální bojovnice za politická práva žen.

¹⁸³ THOMPSON 2006, 75

¹⁸⁴ GILBERT 2002, 195

¹⁸⁵ Volby se konaly v lednu 1910 po rozsáhlé konstituční krizi, který byl debatou o novém státním rozpočtu, který prošel poslaneckou sněmovnou, ale zablokovala ho Sněmovna lordů.

Pokračující politická krize ve Velké Británii zapříčinila druhé všeobecné volby v jednom roce. Za podporou Zákon o parlamentu na rok 1911, který měl omezit moc Sněmovny lordů ve vetování zákonů o státním rozpočtu, si vláda vyžádala nové volby. Zároveň liberální vláda docházela k neshodám s Labouristickou stranou, která jí do této doby v parlamentu podporovala.¹⁸⁶ Krize byla umocněná i povstáním v Jižním Walesu, stávkami horníků, silicím odporem sufražetek a rebeliemi v Irsku, které opoziční Konzervativní strana podporovala. Liberálové ve volbách zvítězili o jeden jediný mandát nad koalicí konzervativců s Unionisty.

4.3. Velká válka

Rostoucí mezinárodní napětí, které udávaly dva bloky aliancí dotvořené spojenectvím Ruska a Velké Británie v roce 1910, přivádělo všechny státy Evropy k obavám. Války na Balkáně byly pouze předzvěstí velkého konfliktu, který na čtyři roky zastavil v Evropě jakékoliv dění. Ještě před tím se W. Churchill stal ministrem obrany,¹⁸⁷ kdy přicházelo první mezinárodní pnutí, které se dotýkalo i Velké Británie.¹⁸⁸ Zároveň byla od roku 1904 systematicky reformována námořní flotila pod vedením Lorda Fishera. Reforma byla namířena proti Německu, dokonce i hlavní bojová flotila byla přemístěna ze Středozemního moře do moře Severního.¹⁸⁹ Zvýšily se i státní příspěvky na armádu, v roce 1873 činily přes 25 milionů liber, v roce 1913 to bylo již přes 73 milionů liber.¹⁹⁰

Velká válka zasáhla Velkou Británii v době, kdy probíhaly nepokoje v Irsku. Ulterská skupina dobrovolníků byla vyzbrojena zbraněmi pašovanými z Německa a v září 1913 ustavili prozatímní vládu.¹⁹¹ Otázka autonomie však byla kvůli válce odložena na neurčito. I tak však Občanská armáda v Irsku dala vzniknout Velikonočnímu povstání v roce 1916.

W. Churchill se osobně zúčastnil Velké války, dokonce organizoval vojenský odpor v Antverpách, chtěl se vzdát postu prvního Lorda Admirality a velet vojsku v Belgii. Z toho plynul spor s ministerským předsedou Asquithem, že chce W. Churchill vyměnit

---

¹⁸⁶ WILLIAMS – RAMSDEN 1990, 342

¹⁸⁷ Ve Velké Británii funkce zvaná Lord Admirality

¹⁸⁸ Tím je myšlena Agadírská krize, kdy došlo k vplutí německého dělového člunu do přístavu Agádír v Maroku, který byl pod patronací Francie a Velká Británie dodržela spojenectví s Francií.

¹⁸⁹ MORTON 1950, 367

¹⁹⁰ MORTON, 1950, 371

¹⁹¹ MOODY – MARTIN a kol. 2012, 223

vyšší post za podružný. Dne 15. listopadu 1915 W. Churchill byl na dlouhou dobu naposledy v parlamentu. Byl sestaven nový, užší válečný výbor, v němž W. Churchill nefiguroval. Odebral se na západní frontu o tři dny později v uniformě pluku Londýnských husarů.¹⁹² Zpět do vlády se W. Churchill dostal až ve vládě Davida Lloyd George jako ministr výzbroje. Tím byl mezi lety 1917–1919. D. L. George využíval W. Churchilla například k vytváření sjednoceného velení s Francií v roce 1918.¹⁹³

Předmětem této bakalářské práce však Velká válka není. Zaměřím se tedy na vliv této války na politické dění ve Velké Británii. Po konečném příměří na všech frontách dne 11. listopadu 1918 vypsali o dva týdny D.L. George překvapivě nové volby.¹⁹⁴ Parlament zvolený v roce 1910 kvůli válce překročil své vládnutí o tři roky, navíc v platnost vstoupil People Act, který velmi rozšířil svobody a například dal ženám hlasovací právo od 30 a mužům od 21 let.¹⁹⁵

Volby z prosince 1918 přinesly velké změny. Drtivě zvítězili konzervativci s 382 získanými křesly. Za nimi se umístily nové strany – Coalition Liberal vedená D.L. Georgem a Sinn Féin.¹⁹⁶ Vznikla tedy vládní koalice stran konzervativců, Coalition Liberal, Národních demokratů s pár členy z Labour Party.

4.4. Návrat do Konzervativní strany

Winston Churchill se rozhodl, že v Liberální straně nevidí budoucnost a začal se přetvářet v konzervativního politika.¹⁹⁷ Ona samotná Liberální strana spěla pod vedením H. Asquitha ke svému zániku. Před návratem do Konzervativní strany působil W. Churchill ve straně D.L. George.

W. Churchill obsadil dne 9. ledna 1919 post ministra války. Jeho úlohou bylo vyřešit propouštění vojáků ze služby, což se neobešlo bez vlny protestů. Zároveň však musel zajistit, aby Velká Británie měla dostatek jednotek pro obsazení Porýní.¹⁹⁸ Potýkal se s četnými problémy, ať už to byla vzpoura vojáků v Calais, stáhnutí odříznutých vojáků v

---

¹⁹² GILBERT 2002, 314

¹⁹³ JOHNSON, Paul. Churchill. Brno: Barrister & Principal, 2010, 67

¹⁹⁴ Konaly se tedy tzv. khaki volby – volby, které jsou ovlivněny vedenou válkou, která má na jejich výsledek významný dopad.

¹⁹⁵ JOHNSON 2015, 121

¹⁹⁶ Sinn Féin je označení pro irské levicové politické hnutí, zastánci republiky. V té době je vedl Éamon de Valera. Strana existuje i v současnosti.

¹⁹⁷ BLAKE 1997, 227

¹⁹⁸ GILBERT 2002, 384

severním Rusku, válku s Tureckem,¹⁹⁹ která probíhala pod vlivem Balfourovy deklarační,²⁰⁰ či diplomatické řešení srpnového postupu Rudé armády na Varšavu. Větší problémy však řešil jako ministr kolonií, kterým se stal v únoru 1921. Usiloval totiž o smíření s Irskem v Anglo-irské válce, která trvala již od začátku roku 1919. Toho bylo dosaženo v prosinci 1921, kdy Britové přiznali 26 hrabstvím statut dominia.²⁰¹ Byla tak zrušena parlamentní unie vzniklá roku 1800 za W. Pitta, nicméně Irové nebyli uspokojeni – nedosáhli úplné samostatnosti, tedy republiky. Země propukla v občanskou válku. Byla vyhlášena republika, nicméně zahrnovala jen část ostrova. Nicméně i tak smlouva poskytovala Svobodnému irskému státu takovou autonomii, které se jen málo Irů doufalo dožít.²⁰²

Inklinování W. Churchilla ke konzervatismu bylo zahájeno, shodoval se s nimi v sociálních otázkách a také odporu k půjčce Sovětskému svazu, kterou odsouhlasil Ramsay MacDonald.²⁰³ Churchillův názor na bolševismus, který se v SSSR rozvíjel byl negativní. Nové parlamentní volby byly vypsané na den 29. října 1922 a W. Churchill opět kandidoval za konzervativce. Ač byl zvolen, tak nepředpokládal jmenování do vlády. Stanley Baldwin byl však jiného názoru, svěřil mu totiž post kancléře pokladu, tedy ministra financí.²⁰⁴

Jeho první kroky se nelišily od liberální minulosti, na kterou již stejně Konzervativní strana pod B. Disraelim nastoupila. Koncipoval podstatné rozšíření národního pojištění, spolupracoval s Nevillem Chamberlainem, v té době ministrem zdravotnictví, snižoval daně zaměstnancům ve svobodných povoláních, zaváděl sirotčí a vdovské důchody. Mimo vnitrostátní záležitosti se také zabýval splácením reparací Německa, ale zároveň splácení britského dluhu vůči USA. Nejdůležitějším krokem však byl návrat ke zlatému standardu, který sám W. Churchill odsuzoval.²⁰⁵ W. Churchill razil heslo „úspornost a hospodárnost“. Uvědomoval si krizi v těžbě uhlí, navrhoval zpřísnit daně. Uhlobaroni se dožadovali snížení mezd, na což horníci a jejich odbory zareagovali vyhlášením

---

¹⁹⁹ V této problematice se dostal do sporu s D.L. Georgem, který za žádnou cenu nechtěl s Turky uzavřít mír. Churchill kritizoval zbytečnost války a velké výdaje na vedení bojů na Středním východě.

²⁰⁰ B. deklarační obsahuje postoj britské vlády k vytvoření židovského státu na území, která po Velké válce ztratila Osmanská říše. Dopis byl zaslán A. Balfourem lordu Rotschildovi, tedy předsedovi britské sionistické organizace.

²⁰¹ MOODY–MARTIN a kol. 2012, 226

²⁰² MOODY–MARTIN a kol. 2012, 238

²⁰³ R. MacDonald byl labouristický politik, který podporoval obnovu sovětského průmyslu.

²⁰⁴ GILBERT 2002, 436

²⁰⁵ GILBERT 2002, 439

generální stávkou na den 3. května 1926, která se rozrostla ve všeobecnou stávku.²⁰⁶ Na podporu horníků se vydala Labouristická strana, která tím postavila Konzervativní stranu do role utlačovatele. W. Churchill se snažil komunikovat s lidem přes nově založené úřední noviny *British Gazette*.²⁰⁷ Všeobecná stávka se jako politická zbraň neosvědčila, stávka horníků však trvala až do podzimu téhož roku. Ve Velké Británii však propukla velká nezaměstnanost, ze které se stal sociální rys 30. let 20. století. W. Churchill schvaloval postavení stávkou mimo zákon.

Winston Churchill zvládl během svého úřadování předložit rovnou pět státních rozpočtů, což před ním dokázali pouze R. Walpole, W. Pitt, R. Peel a W. Gladstone.²⁰⁸

4.4.1. Politická izolace

Nezaměstnanost, stávky a sílící finanční krize se podepsaly na výsledku voleb z roku 1929, kdy poprvé vyhrála Labouristická strana s 289 mandáty. W. Churchill usiloval po porážce o spojení s liberály, kterému předseda Baldwin nebyl zcela nakloněn, ale také o hledání příčin samotné porážky Konzervativců. V opozičním období se dostal i do střetu se S. Baldwinem, hlavně kvůli jeho benevolentnímu jednání s Indý o samostatnosti, kterou W. Churchill nepodporoval.²⁰⁹ Stejně tak byl v rozporu s Baldwinovým návrhem odzbrojení, věděl o nedostatečné síle armády a hromadném zbrojení v Evropě a SSSR. Vládu neustále upozorňoval na slabost britských vojsk, zvláště pak letectva.

Léta 1929–1931 konzervativců v opozici a kolaps druhé labouristické vlády vedly ke zformování Národní vlády na urgování krále Jiřího V.²¹⁰ V Národní vládě byli Labouristé, Liberálové a Konzervativci. Fakticky Národní vláda setrvala u moci až do roku 1945. Postupem času se však z Národní vlády stávala výhradně Konzervativní vláda.

Volby roku 1931 dopadly jasným vítězstvím pro konzervativce, přesto se ve vládě kvůli sporům se S. Baldwinem pro W. Churchilla nenašlo ministerské křeslo a jeho roky v izolaci trvaly až do vypuknutí druhé světové války. V mezidobí se W. Churchill

---

²⁰⁶ WILLIAMS–RAMSDEN 1990, 388

²⁰⁷ THOMPSON 2006, 172

²⁰⁸ GILBERT 2002, 457

²⁰⁹ BLAKE 1997, 234

²¹⁰ RAMSDEN, John. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Praha: PROSTOR, 2006, 413

věnoval cestování po Blízkém východě a psaní knih,²¹¹ nejvíce je však znám jako kritik britského appeasementu.²¹² Jako protiváhu vůči německé síle Luftwaffe na kontinentu prosazoval rozsáhlé britské zbrojení.²¹³ Zaměřil se na kritiku Nevilla Chamberlaina, který v roce 1937 vystřídal na postu ministerského předsedy S. Baldwina, jenž abdikoval na svůj post po ústavní krizi, kdy si nový král Eduard VIII. chtěl vzít za manželku již dvakrát rozvedenou Wallis W. Simpsonovou. To bylo proti anglickému právu, proto S. Baldwin sdělil panovníkovi, že si nesmí vzít W.W. Simpsonovou a zůstat při tom na trůně. Eduard VIII. tedy abdikoval a na jeho místo nastoupil jeho bratr mladší jako Jiří VI.

Právě na N. Chamberlaina se snesla největší kritika ze strany Churchilla. Jelikož si jej ani nově zvolený předseda nevybral do svého kabinetu, zůstal opět bez funkce. A to mu dalo příležitost sledovat politické dění, N. Chamberlain byl totiž následovník Baldwinových myšlenek neintervence – slepé hájení Španělské občanské války, uznání italské vlády nad Habeší a poskytnutí částečné kontroly Itálii nad Suezským průplavem.²¹⁴ První diplomatický projev nesouhlasu s taktikou Adolfa Hitlera učinil N. Chamberlain v dopise po Anšlusu Rakouska.²¹⁵ Což byla další záminka pro Churchillovu kritiku, stejně jako Mnichovská dohoda ze září téhož roku.²¹⁶ Stejně jako kritika v listu *The News of the World*, že se Velká Británie nesnaží nalézt společnou politiku s USA.²¹⁷ Winston Churchill také v polovině třicátých let pochopil, že by Adolf Hitler mohl být větší hrozbou, než sovětské komunisty, proti kterým se v Británii vedla silná kritika.²¹⁸

Povolání do úřadu přišlo pro W. Churchilla až po napadení Polska Německem, stanul v čele ministerstva námořnictva. Přesně tam, kde strávil první dva roky Velké války. Pod jeho vedením byla organizována vojenská podpora Norska, která se na moři vydařila a zastavila německý postup. Nicméně po vylodění pozemní jednotka na německé síly

---

²¹¹ Sepsal například knihy *Myšlenky a dobrodružství*, či začal pracovat na díle o svém předkovi Marloboroughovi.

²¹² Appeasement je anglické pojmenování pro politiku usmiřování a ústupků vůči druhé straně.

²¹³ JOHNSON 2015, 173

²¹⁴ THOMPSON 2006, 211

²¹⁵ K Anšlusu, tedy připojení Rakouska k Německu došlo dne 12. března 1938

²¹⁶ Odluku českého pohraničí ve prospěch Třetí říše podepsali N. Chamberlain, Édouard Daladier, Adolf Hitler a Benito Mussolini.

²¹⁷ GILBERT, Martin. *Churchill a Amerika*, Praha: BB art, 2007, 179

²¹⁸ ROBERTS, Andrew. *Hitler a Churchill: Tajé vůdcovství*. Praha, Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík, 2005, 129

nestačila, hlavně kvůli nulové podpoře ze vzduchu.²¹⁹ V květnovém hlasování o důvěře Chamberlainovy vlády přešlo třiatřicet konzervativních politiků do opozice, čímž urychlili proces odstoupení N. Chamberlaina z funkce předsedy vlády.²²⁰

4.5. Premiérem

Na uvolněné místo nastoupil Winston Churchill, který se ujal úřadu dne 11. května 1940. Do svých rukou uchoпил moc, která stále nabývala na síle a byla patrně největší, jakou kdy státník ve Velké Británii ve 20. století měl.²²¹ Dva dny po svém zvolení premiérem sestavil vládu, která byla složená ze všech hlavních britských politických stran. Svým projevem ve sněmovně strhnul nejen ministry, ale i britský lid:

„Chtěl bych říci sněmovně to, co jsem řekl těm, kteří vstoupili do této vlády. Čeká nás jen krev práce, slzy a pot! Čeká na nás nejhroznější Boží soud. Co je naší politikou? Pravím: Chceme vést válku na moři, na zemi a ve vzduchu celou svou mocí a celou silou, která nám Bůh může dát. Vést válku proti obludné tyranii. To je naše politika. Co je naším cílem? Odpovídám: Vítězství!“²²²

Tento citát W. Churchilla vyjadřuje zcela vše, co se dá říci z období druhé světové války o vlivu Winstona Churchilla na vývoj Konzervativní strany. Politika šla do pozadí, jediné, o co v politickém životě Velké Británie šlo, bylo porazit Německo za přispění aliančních spojenců SSSR a USA. Právě vztahy s těmito dvěma státníky určovaly mezinárodní vztahy v průběhu následujících pěti let. Dne 25. července 1940 se podařilo W. Churchillovi dohodnout s USA smlouvu o hospodářské pomoci a dovozu výrobních materiálů.²²³ I přes to se Churchillovi dlouho nedařilo přemluvit prezidenta USA Franklina Delano Roosevelta ke vstupu do války. Ke vstupu jej přesvědčil až japonský útok na americkou základnu Pearl Harbor dne 7. prosince 1941.

Winston Churchill získával popularitu mezi lidmi a upevňoval jejich morálního ducha skrze rozhlas hlavně při bitvě o Británii.²²⁴ I prostřednictvím rozhlasu oznámil britskému lidu zprávu o napadení SSSR Německým svazem dne 21. června 1941. Ač

---

²¹⁹ THOMPSON 2006, 240

²²⁰ BLAKE 1997, 248

²²¹ JOHNSON 2010, 121

²²² THOMPSON 2006, 244

²²³ GILBERT 2007, 213

²²⁴ Jedná se o bitvu mezi německou Luftwaffe a britskou Royal Air Force mezi 10. červencem až 31. říjnem 1940. Na konci října německá Luftwaffe změnila strategii a bombardovala britská města hlavně v noci. Během roku 1941 byla všechna německá letadla přesunuta na jiná bojiště.

byl zapřísáhnutým odpůrcem komunismu, neváhal vyslat na bojiště Sovětskému svazu posily. Samotný Winston Churchill strávil během války spoustu času na cestách, ať již na diplomatických jednáních s F. D. Rooseveltem, Josifem Stalinem, nebo na podpoře britských vojáků.

Katastrofální důsledky války pro britské hospodářství a fakt, že s malým počtem obyvatelstva nebyla schopna vést dlouhodobě válku, byla postupně Velká Británie vylučována z důležitého mezinárodního rozhodování.²²⁵ To bylo prokázáno na Teheránské konferenci na konci roku 1943, a také na Jaltské konferenci v únoru 1945, kterých se sice W. Churchill účastnil, ale postupně hlavní otěže řízení mezinárodního systému přebíraly mocnosti USA a SSSR.

Veškeré válečné úsilí znamenalo zanedbání stranického plánování ze strany W. Churchilla. Již při nástupu do funkce premiéra se na nastalou situaci dívali Konzervativní politici negativně. Toryové Churchillovi nedůvěřovali.²²⁶ Anthony Eden, jeden z předních představitelů tehdejších konzervativců, se však těšil Churchillově oblibě, který ho jmenoval ministrem války.

Samotný fakt, že W. Churchill v podstatě provedl Velkou Británii úspěšně válkou, nakonec ve všeobecných volbách, vyhlášených na 5. července 1945, nehrál velkou roli. Jeho krátké předvolební agitační kampani sice přihlížely jásající davy, ale i tak došlo k celkovému podcenění kampaně. Volební program byl vágní, většina kandidátů Konzervativní strany se spoléhala pouze na jméno Churchill.²²⁷ Vítězství ve válce nestačilo. Zatímco jeho jméno posloužilo v kampani Labouristů: „Oslavujte Churchilla! Volte Labouristy!“. Fungovalo to.²²⁸ A tak se na roky 1945–1951 přesunul W. Churchill do opozice. Skončilo totiž období války, které bylo W. Churchillovi souzeno. Právě zde se prokázala jeho urputnost, odvaha a schopnost prosadit své povely a rozkazy pro zachování národní celistvosti a přežití.²²⁹

Politika v opozici však Konzervativcům přinesla v dalších volbách v roce 1950 zisk, oproti předchozím volbám si zlepšily o 85 míst. Bylo to tím, že Winston Churchill definoval program Konzervativní strany na konferenci v Edinburghu roku 1946 jako Liberální program s jistotami, stabilitou s kombinovanou s progresem v náboženství,

---

²²⁵ RAMSDEN 2006, 346

²²⁶ GILBERT 2002, 596

²²⁷ BLAKE 1997, 250

²²⁸ JOHNSON 2015, 275

²²⁹ BLAKE 1997, 249

přístupu ke Koruně a parlamentní demokracii.²³⁰ Nicméně během let v opozici Winston Churchill často na jednání parlamentu chyběl, tvořila se nová, moderní Konzervativní strana kolem Anthonyho Edena, Harolda Macmillan a Olivera Stanleje.

Winston Churchill nikdy nehodlal být politikem řešícím vnitrostátní problémy. Proto jako největší ztrátu na porážce ve všeobecných volbách viděl pozbytí místa na poválečných poradách Spojenců.²³¹ Nejvíce se zajímal o zahraniční politiku. Svědčí o tom i projev z Fultonu.²³² Svou pozornost také obrátil na válčení v Asii, radši než na válku s Labouristickou stranou o znárodnování majetku. Spatřoval také problém v tom, že národní státy na Západě Evropy jsou od sebe izolovány, na rozdíl od Východu, kde státy sjednocuje SSSR, a tak soustředil svou energii na vybudování jednotné Evropy a provázanost států v rámci Severoatlantické aliance.²³³ Nicméně z pozice opozičního politika se mu jeho myšlenky těžko dařilo realizovat.

W. Churchill dostal roku 1951 další šanci na získání křesla ministerského předsedy. Konaly se všeobecné volby a Labouristická strana do nich vstupovala rozštěpena.²³⁴ Poprvé vynesly W. Churchilla do čela země občané. Čekala se silná změna vládní politiky, když konzervativci kritizovali z řad opozice předchozí vládu za socialistické hospodářské plánování.²³⁵ Nicméně W. Churchill již přebíral svou zemi jako starý muž. Konzervativci v něm stále neviděli pravého lídra a tlak z opozice Labouristů sílil, i tak W. Churchill podnikal diplomatické cesty do Washingtonu a za nástupci J. Stalina.

Nicméně jeho politické úřadování se chýlilo ke konci. V dubnu 1955 tak z velké politiky odešel velký státník, který byl lídrem Konzervativní strany téměř 15 let. I tak si však podržel své křeslo v parlamentu až do roku 1965. Nicméně již přestal být aktivním politikem, první řeč v parlamentu pronesl po své abdikaci na premiérské křeslo až dne 30. listopadu 1959, na své 85 narozeniny.²³⁶ Ještě stačil určit ráz nové Konzervativní strany, když za svého nástupce určil Harolda MacMillana. Toto byl jeho poslední krok na poli velké politiky.

---

²³⁰ BLAKE 1997, 258

²³¹ THOMPSON 2006, 323

²³² Projev byl pronesen dne 5. března 1946 na univerzitě ve Fultonu, kde vyzýval ke spolupráci Velkou Británií s USA a kritizoval politiku Sovětského svazu vůči státům Východní Evropy. V reakci na tento projev vyhlásil prezident USA Harry Truman doktrínu zadržování komunismu.

²³³ NATO vznikla dne 4. dubna 1949 a již tehdy se jednalo o euroatlantický vojenský pakt.

²³⁴ Aneurin Bevan, ministr práce, rezignoval na svůj post a dal se na ostrou kritiku vládní politiky v momentě, kdy se země dostávala do hospodářských problémů, čehož využívaly odbory. Strana tak byla rozdělena na Labouristy a Bevanovu frakci.

²³⁵ THOMPSON 2006, 349

²³⁶ in THOMPSON 2006, 383

Závěr

Na základě literárních pramenů z britské produkce, kdy jsem se snažil využít jak autorské britské texty a zároveň i české překlady, jsem se pokusil vylíčit vývoj Konzervativní strany v historické perspektivě na základě popisu a porovnání vůdčích lídrů této strany v různých epochách dějin. Prvním z nich byl William Pitt, jenž se nikdy nepovažoval, ani se neoznačoval za torye, tedy předchůdce konzervativců. Toto nepřiznání stranické příslušnosti však bylo dáno dobou, ryze politické strany se teprve rýsovaly a ta toryovská měla stále pošramocenou pověst z dob Slavné revoluce a následných jakobínských převratů. Samotní toryové se k němu hlásili od jeho počátků v parlamentu, následně od jmenování Pitta premiérem ještě enormněji. Domnívám se, že právě zde se zrodila reorganizovaná strana toryů. Whigové přecházejí na dlouhou dobu do opozice, a dá se říci, že do slabé opozice. Oproti tomu toryové se zbavují „jakobínské poskvrny“ a stávají se znovu patriotickou stranou, či organizací v očích veřejnosti.

Pitt, který si udržel moc po dobu dvaceti let (s jednou přestávkou), vytvořil v Británii šablonu moderně vedené vlády. Jeho hlavní náplní byla transparentnost veškeré ekonomické činnosti vlády. Zavedení pravidelně vedených účtů, inspekce vládních úřadů, sjednocení účetních stvrzenek či kontrola ze strany státní pokladny byly instituce, které vlády před W. Pittem neznaly. Všechny tyto aspekty přinutily vládu a její členy k větší poctivosti a zároveň britský lid k větší důvěře.

Myšlení W. Pitta silně ovlivnil Edmund Burke, jehož spis Úvahy o revoluci ve Francii obsahovaly myšlenky, které postavily základy Konzervativní strany. Zároveň byl, stejně jako W. Pitt příznivcem volného obchodu.

Po porážce Napoleona v roce 1815 byla Velká Británie nejmocnějším státem v nově vzniklém mezinárodním systému. Základy tomu položil Pitt během svých prvních deseti let své vlády. Následující roky se musel potýkat s válečnou Francií a revolucionářským Irskem. Obě dvě záležitosti silně zatížily státní pokladnu, Pitt musel přejít k novým ekonomickým reformám. Jeho politika se vyznačovala pragmatismem, zároveň však silně zakořeněným konzervatismem k monarchii, silnější exekutivní moci krále či původní nezájem o zahraniční politiku. Tu musel upravovat pouze kvůli revoluci ve Francii, aby ochránil ústavní hodnoty své monarchie.

Nicméně pod vlivem děl Adama Smitha a Edmunda Burkeho rozkročil Velkou Británii do moderní éry volného obchodu a transparentního vedení státu a ekonomiky. W. Pitt byl tedy podle svých slov bezpartijní. Nicméně kabinet nastupující po něm, nesly jen dvě s jména – Pittite nebo Foxite. Canning byl jedním z prvních ministrů, který patřil ke skupině Pittite a nazýval se toryem. Robert Peel se také neoznačoval za torye. A to roku 1834 založil Konzervativní stranu Tamworthským manifestem.

Benjamin Disraeli svůj první podpis v Konzervativní straně zanechal ve čtyřicátých letech 19. století, kdy se zapojil do „převratu“ v nově vzniklé Konzervativní straně, kde se postavil proti rušení Obilných zákonů a vytvořil radikální křídlo konzervativců, které posléze s Lordem Derby přetvořil v moderní Konzervativní stranu, když narýsoval základní aspekty její politiky.

Druhou rekonstrukcí strany v letech 1872–1874 dosáhl B. Disraeli prezentace Konzervativní strany ne jako vyhraněné strany, která má pouze jednu barvu a jeden styl, a má zájem jenom na půdních zákonech. Že není jen opozicí odmítající liberální zákony a jakékoliv reformy. Zároveň obrácení Konzervativní strany na sociální tematiku věnující se lidem z working-classes a vyrovnávání jejich úrovně s lidmi ze střední třídy pomocí rozsáhlých zákonů. Posunu dosáhl i v zahraniční politice, kde se konzervativně nedržel taktiky nevměšování, kterou razili jeho předchůdci. Ukázal, že Velká Británie je i ve druhé polovině 19. století schopna být těžátkem na váze sil na kontinentě, které dovede situaci k rovnováze. Upustil od snahy budovat velké impérium a stále jej zvětšovat. Jeho snahy o zřízení parlamentů pro kolonie působící v Londýně sice neprošly, nicméně vliv Velké Británie byl v zámořských teritoriích posílen. Nejvýraznějšího úspěchu poté dosáhl na Berlínském kongrese, kde již jako starý muž dokázal být vůdcem světové politiky a prosadit svůj, potažmo britský zájem.

Disraeli nasměroval Konzervativní stranu více do paternalistického ražení s liberálními úlevami. Pochopil, že strnulý vývoj a nerespektování změn by jeho straně vládu nepřineslo. Ideologie imperialismu a liberalismu určovaly celou viktoriánskou epochu, což odráží střídání konzervativců a liberálů ve vládě. W. Gladstone, s nímž je spojena debata o home-rule, tedy samostatné irské vládě, byl zastáncem liberalismu, ač byl před tím také členem Konzervativní strany. B. Disraeli svou stranu uzpůsobil době. Udělal z ní stranu národní, která uchovává konzervativní myšlenky monarchie s liberalistickými změnami.

Když se však domovská země stala správním centrem světové říše, potřebovala ideologické ospravedlnění. A to jí přinesla až formulace z roku 1899 o břemeni bílého muže. Z toho tkvěl jasný paternalismus, který ve všech otázkách hlásili toryové, později tedy konzervativci a základy mu položil právě B. Disraeli, pokládající se za poručníka slabších, poddaných. S myšlenkou, že kdyby vymizely třídy, tak by společnost ovládli oligarchové. To on přispěl k inklinaci Konzervativní strany k paternalismu.

Ve smyslu růstu politické kariéry Benjamin Disraeliho jsem si vzpomněl na jednu z přednášek profesora Martina Kováře, který jeho politickou kariéru přirovnal k Napoleonu Bonapartovi. Ač jde o dvě naprosto odlišné historické osobnosti, jejich vývoj z maloměstského chlapce po nejmocnějšího muže v zemi je značně podobný. A já dávám tímto panu profesoru za pravdu.

Ač byl W. Churchill jmenován ministrem financí po svém návratu do Konzervativní strany, tak neměl finanční vzdělání a jeho neochotné schválení zlatého standardu stálo jako jeden z faktorů za těžkou hospodářskou krizí ve Velké Británii. Těžko může někdo odhadovat, jak by se ubíraly dějiny Anglie a celé Evropy, kdyby se W. Churchill nedostal do sporů se S. Baldwinem. Takhle se po rezignaci S. Baldwina stal ministerským předsedou N. Chamberlain. Ač jen stěží mohu nezaregistrovat vinu W. Churchilla za slabost v podivné válce, kterou Velká Británie prováděla v letech 1939–1940 a také za nepovedené norské tažení z roku 1940, tak za nezvládnuté předválečné nezbrojení nemohl, jelikož byl v politické izolaci. Do úřadu nastoupil až napadení Polska Německem v září 1939, a vrátil se na místo, kde již strávil část Velké války – tedy na ministerstvo admirality. To přesně definuje Winstona Churchilla. Byl to v první řadě válečný politik, který žil ve správné době. On nebyl stvořen pro politiku v míru, což dokázaly volby v roce 1945, kdy byla jeho Konzervativní strana poražena Labouristy.

Ještě před tím se však v květnu 1940 dočkal poprvé premiérského křesla a sestavil novou Národní vládu, která si konečně zasloužila přídomek „Národní“. Byla totiž složena ze členů všech hlavních britských politických partají. Nicméně jeho vliv na Konzervativní stranu tím utrpěl, mezi hlavními předáky strany nebyl příliš populární. Jeho největší zásluhou pro Konzervativní stranu, podle mého soudu, je spojenectví s Liberální stranou, ke které W. Churchill, na rozdíl od svého otce, inklinoval.

Byl však Winston Churchill pravým konzervativcem? Odpověď dle mého soudu leží v tom, že byl anachronismem, který se objevil ve správný čas a na správném místě. Mohl operovat ve správném prostředí a Konzervativní strana mu k tomu dala prostor. Ač to byl názorově whigovský politik 18. století tvořící ve 20. století v Toryovské straně. Konzervativci prohráli roku 1945 volby i s W. Churchillem, jak by dopadly bez něj lze těžko odhadovat. Straně chyběla výraznější tvář, jelikož samotný W. Churchill se po válce téměř stranicky neangažoval. Strana nebyla zdiskreditovaná, jen její program byl statický a nedůvěryhodný a strana byla spjata s předválečným obdobím, které provázela hospodářská krize, nezaměstnanost, nepřipravenost na válku a celková sociální deprese.

Seznam použité literatury

- BEDA, Venerabilis, Církevní dějiny národu Anglů: Béda Ctihodný. Praha: Argo 2008. ISBN: 978-80-257-0023-5
- BLAKE, Robert. The Conservative Party from Peel to Major. Londýn: Heinemann, 1997. ISBN: 0-434-00352-2
- DICK, Leonard. The Great Rivalry: Gladstone and Disraeli. Londýn: I.B.Tauris, 2016. ISBN: 978-1-78453-637-4
- DOČEKALOVÁ, Pavla – ŠVEC, Kamil a kol. Úvod do politologie. Havlíčkův Brod: Grada Publishing 2010. ISBN: 978-80-247-2940-4
- ENSOR, Robert C. K. England 1870–1914. Oxford: Clarendon Press, 1992. ISBN: 0-19-821705-6
- FERRO, Marc. Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13. – 20. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN: 978-80-7106-021-5
- GILBERT, Martin. Churchill: Život. Praha: BB art, 2002. ISBN 80-7257-921-5
- GILBERT, Martin. Churchill a Amerika. Praha: BB art, 2007. ISBN 978-80-7381-193-8
- HAGUE, William. William PitttheYounger. Londýn: Harper Perennial, 2005. ISBN: 0-007-14720-1
- HANUŠ, Jiří. Historie moderní doby: Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19. století. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN: 80-86598-64-0
- HIBBERT, Christopher. Disraeli: A personalhistory. Londýn: Harper Perennial, 2005. ISBN: 0-007-14718-x
- CHURCHILL, Winston. Dějiny anglicky mluvících národů; Díl 3. Věk revoluce. Praha: Argo, Český spisovatel, 1999. ISBN: 80-7203-102-3
- JENKINS, Roy. Gladstone: Portrét politika viktoriánské Anglie, edice Portréty. Praha: PROSTOR, 2000. ISBN: 80-7260-040-0
- JOHNSON, Boris. The Churchill factor: How one man made history. Londýn: Hodder&Stoughton, 2015. ISBN: 978-1-444-78305-6
- JOHNSON, Paul. Dějiny anglického národa. Řevnice: Rozmluvy, 2001. ISBN: 80-85336-36-7
- JOHNSON, Paul. Churchill. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN: 978-80-87029-87-9

- KOVÁŘ, Martin. Velká Británie v éře Roberta Walpola: K vývoji britského státu a britské společnosti v první polovině 18. století, Praha: ISV nakladatelství, 2004. ISBN: 80-86642-23-2
- KOVÁŘ, Martin – TUMIS, Stanislav. Zrození Velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti. (1603–1746). Praha: Triton, 2007. ISBN: 978-80-7254-939-9
- MAUROIS, André. Život Benjamina Disraeliho. Praha: PROSTOR, 1997. ISBN: 80-85190-66-4
- MORTON, Arthur Leslie. Dějiny Anglie. Praha: Svoboda, 1950.
- MOODY, Theodore W. - MARTIN, Francis X. a kolektiv. Dějiny Irska, edice Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN: 978-80-7422-179-8
- NOVOTNÝ, Lukáš. Politologie. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2010, 81, ISBN:978-80-7542-003-7
- RAMSDEN, John. Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století. Praha: PROSTOR, 2006. ISBN: 80-7260-169-5
- REILLY, Robin. Pitt the Younger. Londýn: Cassell, 1978. ISBN: 0-304-29781-x
- ROBERTS, Andrew. Hitler a Churchill: Taje vůdcovství. Praha, Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík, 2005. ISBN 80-7306-169-4, ISBN 80-7291-128-7
- THOMPSON, Malcolm. Fenomén Winston Churchill. Praha: Kořínek, 2006. ISBN: 80-903184-7-9
- TOMLINE, Pretyman George. Memoirs of the Life of the Right Honourable William Pitt Vol. 1. Londýn: John Murray, Albemarle street 1821.
- WILLIAMS, Glyn - RAMSDEN, John. Ruling Britannia, A Political History of Britain 1688-1988, New York: Longman Inc., 1990. ISBN: 0-582-49073-1